

11. ASYA - AVRUPA ZİRVESİ ÖNCESİ MOĞOLİSTAN'DAKİ GÜNCEL DURUM, MOĞOLİSTAN'IN BÖLGESEL POTANSİYELİ VE TÜRK-MOĞOL İLİŞKİLERİ

18 Ocak 2016 tarihinde AVİM Tarafından
Düzenlenen Toplantının Tutanakları

Türkmeneli İşbirliği ve Kültür Vakfı
AVRASYA İNCELEMELERİ MERKEZİ
CENTER FOR EURASIAN STUDIES

“11. Asya - Avrupa Zirvesi Öncesi Moğolistan’daki Güncel Durum, Moğolistan’ın Bölgesel Potansiyeli ve Türk-Moğol İlişkileri”

AVİM
(Avrasya İncelemeleri Merkezi)
Konferans Kitabı No: 19

Ocak 2016
Ankara

AVİM KONFERANS KİTABI No: 19

HAZIRLAYANLAR

Hazel Çağın Elbir
Ali Murat Taşkent
İdil Aşan

FOTOĞRAFLAR

Hazel Çağın Elbir

ÇÖZÜMLEME VE TERCÜME

İdil Aşan

TASARIM

Ruhi Alagöz

BASKI TARİHİ

Nisan 2016

Copyright © AVİM (Avrasya İncelemeleri Merkezi)

Her hakkı saklıdır. Bu yayının hiçbir bölümü izinsiz kopyalanamaz,
dağıtılamaz ve çoğaltılamaz.

Bu ve diğer AVİM yayınlarına ulaşmak için: www.avim.org.tr adresini ziyaret ediniz.

İçindekiler

AÇILIŞ KONUŞMASI

E. Büyükelçi Alev KILIÇ.....5

“11. Asya - Avrupa Zirvesi Öncesi Moğolistan’daki Güncel Durum,
Moğolistan’ın Bölgesel Potansiyeli ve Türk-Moğol İlişkileri”

Büyükelçi Murat KARAGÖZ.....8

SORU VE CEVAPLAR.....20

AÇILIŞ KONUŞMASI

Alev KILIÇ
E. Büyükelçi
AVİM Başkanı

Hoşgeldiniz,

Avrasya İncelemeleri Merkezi (AVİM), adından da anlaşılacağı gibi, Avrasya kavramını irdeleyen bir düşünce kuruluşudur. Günümüzde gelişmekte olan bir olguyu, Atlantik'ten Pasifik'e Avrasya bütünlüğünü gündeme getirmekteyiz. Aynı söylem kullanıldığı cihetle, bir kavram karışıklığına neden olmamak bakımından, "Avrasya" Rusya Federasyonu Devlet Başkanı Putin'in öncülüğünü yaptığı "Avrasya Birliği" anlamına gelmemektedir. Bildiğiniz gibi, Rusya'nın dış politikasını oluşturmaya çalıştığı "Avrasya Birliği" eski Sovyetler Birliği coğrafyasındaki devletleri yeni bir oluşum altında toplamak kurgusunu

çağrıştırmaktadır. Bu anlamıyla Avrasya Birliği Tacikistan'dan, Kırgızistan'a Kazakistan'dan Belarus'a, hatta Ukrayna'ya kadar uzanan bir kavramdır. AVİM'in gündeme taşıdığı 'Avrasya' kavramı bundan farklıdır. AVİM günümüz jeopolitiğinin değişmekte olduğunu, Çin Halk Cumhuriyeti'nin Asya'nın yükselen bir gücü olduğunu vurgulamaktadır. Günümüzde Çin Halk Cumhuriyeti ekonomik alanda, alış gücüne göre, gayri safi milli hasılası dünyada birinci, nominal olarak da ikinci ekonomi konumuna yükselmiştir.

Dolayısıyla, bugün dünyada küresel güç dengesinde bir değişme söz konusudur. Atlantik'ten, Amerika'dan, Avrupa'dan Doğu'ya-Pasifik'e yeni bir güç dengesi oluşumu ortaya çıkmaktadır. Bu durum Türkiye için ne ifade etmektedir? Türkiye Batı'nın en Doğu'su; Batı'nın Doğu karakolu konumunda bulunmaktaydı. Günümüzde belirmeye başlayan jeopolitik gelişimde Türkiye'nin konumu da değişmektedir. Bu Batı'dan kopmak, Batı'ya karşı bir denge aramak arayışı değildir. Ancak bu küresel jeopolitik değişimde Türkiye ortaya çıkan Avrasya'nın merkezine doğru kaymaktadır. Türkiye bu yeni oluşum içinde yeni bir konum edinmektedir. Atlantik'le Pasifik arasındaki iletişimde merkezi bir konuma gelmektedir. Bu merkezi konuma gelirken de sadece Türkiye değil, Balkanlar, Kafkaslar, İran, Orta Asya olarak bir merkezi konumdan bahsetmek mümkündür. Türkiye'nin ilgi duyduğu bir bölge olarak Orta Asya Cumhuriyetleri, diğer bir deyişle 'Turkic' Cumhuriyetler önem kazanmaktadır. Bu bölgenin bir diğer önemli uzantısı ise Moğolistan'dır.

Moğolistan Türkiye'nin tarihi köklerinin bulunduğu, Orhun Anıtlarının yer aldığı bir ülkedir. Bugünün jeopolitik gelişmesinde Moğolistan'ın da bir ayrı özelliği ve anlamı vardır. Orta Asya Cumhuriyetlerinin herbirinin kendine özgü özellikleri bulunmaktadır. Moğolistan mercer altına alındığında; Türkiye'nin iki misli büyüklüğünde, 1,5 milyon kilometre karelik bir alana sahip, üç milyon nüfusu bulunan, zengin yeraltı kaynaklarına sahip bir ülke olarak görülmektedir. Çin ve Rusya Federasyonu Moğolistan'ın komşularıdır. İki ülkenin arasına sıkışmış bir ülkedir. Bu görünüm Beş Orta Asya Cumhuriyeti için de bir ölçüde geçerlidir. Orta Asya, o kadar geniş ve zengindir ki, bu durum Çin ve Rusya'nın bir nüfuz mücadelesine sahne olmaktadır.

Bugün Asya'da çok önemli gelişmeler yaşanmaktadır. İki gelişmenin altını çizmek gerekmektedir. Bunlardan ilki, Şangay İşbirliği Örgütü'dür. Şangay İşbirliği Örgütü, günümüzde giderek gelişmekte, üye sayısını artırmaktadır. Türkiye, biliyorsunuz, burada "dialogue partner" olarak taraf konumundadır. Moğolistan gözlemci taraf ülke olarak bulunmaktadır. Şangay İşbirliği Örgütü'nü şu şekilde algılamak mümkündür. Bu bakir, geniş Orta Asya sahasında Çin ve Rusya ekonomik olarak bir nüfuz kurma, bir denetim kurma çabasıdır. Bunu birbirleriyle kırıcı rekabet veya çatışmayla değil, işbirliği ile, uzlaşma içinde sonuçlandırma anlayışı gündemdedir. Şangay İşbirliği Örgütü de buna hizmet

etmektedir. Çin ve Rusya'nın Orta Asya'daki rekabetinde bir işbirliği forumu ortaya çıkmaktadır. Bu noktada, Moğolistan'ın yalnızlığı da göze çarpmaktadır. Burada bölgenin jeopolitik, askeri ve ekonomik gücü olmasa bile bir geleneksel, tarihi varlığı ve uzantısı olarak Türkiye'ye önemli rol düşebileceği kanaatindeyiz. Türkiye'nin Moğolistan'a el uzatabilecek durumda olan bir ülke olduğunu düşünüyoruz.

Bir diğer gelişme de, Çin'in İpek Yolu projesidir. Avrasya'nın Avrupa'ya Atlantik'e bağlanması çabalarındaki önemli ve somut bir girişim olan İpek Yolu projesini desteklemek üzere düşünülen, daha sonra kapsamı daha genişleyen bir Asya Kalkınma ve Altyapı Bankası bulunmaktadır. Türkiye de kurucu üyeler arasında yer almıştır. Türkiye, Asya Kalkınma ve Altyapı Bankası'nın 11. büyük üyesi olmuştur. Dolayısıyla, Doğu-Batı arasındaki iletişimde Türkiye'nin finansal olarak da söz sahibi olabileceği, katkılarından yararlanabileceği somut bir gelişme olarak ortaya çıkmaktadır.

Bir diğer güncel gelişme ise Çin ile Rusya arasında sıkışan Moğolistan'ın yeni açılımlara duyduğu ihtiyaçtır. Avrupa Birliği de bu arayışın farkına varmıştır. Örneğin, Avrupa Birliği ile Asya ülkelerinin 11.si yapılacak olan Bölgesel Toplantısı önümüzdeki günlerde Moğolistan'da yapılacaktır.

Bu toplantı vesilesiyle dikkat çekmek istediğim bir husus, Avrupa Birliği ile müzakere sürecinde olmasına, Orta Asya'ya bu kadar yakın ilgi duymasına rağmen, Türkiye'nin bu toplantıda yer almamasıdır. Bu durum hem AB hem Türkiye bakımından giderilmesi gereken bir eksikliklerdir. Bu toplantıda belki bu eksikliği nasıl telafi edebileceğimizi de masaya yatırabiliriz. Ben şimdi sözü Sayın Büyükelçi Murat Karagöz'e bırakmak istiyorum. Murat Karagöz, İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Uluslararası İlişkiler Bölümü mezunudur. The City University of New York'ta da yüksek lisansını almıştır. Sayın Karagöz'ü yakından tanıdığım dönem 2009 yılında Balkanlar ve Orta Avrupa Genel Müdür Yardımcılığı dönemidir. Sayın Karagöz Avrasya'nın Balkan ayağını da çok yakından bilir, dolayısıyla Balkan ve Orta Asya ayağını birleştirebilecek bir deneyime sahiptir. 2013 yılından beri Türkiye Cumhuriyeti'nin Ulanbator Büyükelçisidir. Yaklaşık üç yıla yakın bir süre Ulanbator'da görev yapmaktadır. Bu toplantıya katılmayı kabul ettiği için, hatta fikir babalığı için kendisine özel olarak teşekkür ediyorum ve sözü Sayın Büyükelçi'ye bırakıyorum.

**“11. ASYA - AVRUPA ZİRVESİ ÖNCESİ
MOĞOLİSTAN’DAKİ MEVCUT DURUM,
MOĞOLİSTAN’IN BÖLGESEL POTANSİYELİ VE
TÜRK-MOĞOL İLİŞKİLERİ”**

Murat KARAGÖZ
Ulanbator Büyükelçisi

Çok teşekkür ederim Efendim,

AVİM’in değerli Başkanı ve meslek büyüğüm Sn. Büyükelçi Alev Kılıç,

Bakanlığa girdiğimde bundan 26 yıl önce benim Müsteşar Yardımcılığımı yapan, sınav komisyonunda yer alan Sayın Büyükelçi Ömer Engin Lütem,

Bakanlıktaki değerli arkadaşlar,

Değerli akademisyenler, hepinizi saygıyla selamlıyorum. Beni lütfedip davet ettiğiniz için şükranlarımı arz ediyorum. Moğolistan coğrafya olarak uzak ama kalben çok yakın bir ülkedir, ama ben sosyal medya aracılığıyla sizlerle ve uzmanlarınızla zaten her zaman temastayım. AVİM’in benim görev alanıma girsin girmesin, hemen hemen bütün çalışmalarını takip etmeye çok özen gösteriyorum.

Tabii, ilk göz ağırsı olarak Bulgaristan'la bağlarımı hiç bir zaman koparmadan ve Balkan coğrafyasıyla ilgili ve tabiatıyla geniş Avrasya coğrafyasına o perspektiften bakmaya çalışıyorum. Malumunuz, 8. Büyükelçiler konferansı için burada yer aldık, çok yoğun bir programdı. Özellikle 24 Kasım'da bir Rus uçağının Türk Hava Kuvvetleri'ne mensup uçaklarca hava sahamızı ihlâl ettiği gerekçesiyle düşürülmesi ve ardından yaşadığımız kriz ele aldığımız konular arasındaydı.

Ben sunumumda özel olarak o konuya değinmeyeceğim ama soru-cevap bölümünde veya son bölümünde vakit kalırsa tabiatıyla onlar üzerinde de durmaya çalışacağım. Nazik davetiniz için çok teşekkür ediyorum ve sizlerde teşrif ettiğiniz, lütfettiniz, Moğolistan'a ve bu coğrafyaya ilgi gösterdiğiniz için sizlere de aynı şekilde saygılarımı sunuyorum.

Bugün toplantımızın konusu yaklaşan ASEM zirvesi sürecinde Moğolistan'da mevcut durum, Moğolistan'ın bölgesel potansiyeli ve Türk-Moğol ilişkileri olarak tanımlanmıştır. Ben de, bu çizgi üzerinden gitmek istiyorum. Çok bilinen bir ülke olmadığı için Moğolistan nasıl bir yer, anlatmak istiyorum. Benim Moğolistan'da davetli olduğum, gerek düşünce kuruluşları veya üniversitelerde verdiğim konferanslarda veya başka vesilelerle bir araya geldiğim toplantılarda hep şunu söylüyorum; benim için çelişkilerle dolu bir coğrafya. Hoş çelişkiler de içeriyor ama zorlukları da barındırıyor. Onun için zaten Dışişleri kategorisinde 'Rotasyon' diye tabir ettiğimiz yani *hardship post* dediğimiz, F bölgesi diye tabir ettiğimiz bir yerdir. Peki neden böyledir? Çünkü dünyanın, değerli Büyükelçimizin de söylediği gibi, en geniş coğrafyalarından bir tanesi, 17. büyük ülkesi, aynı zamanda Kazakistan'dan sonra denize çıkışı olmayan ikinci büyük ülkesi, 1.5 milyon km²'dir. Fakat buna mukabil, nüfus olarak İstanbul'un beşte biri -gerçi İstanbul 15 milyonu da geçti ama- 3 milyon nüfusa sahip bir ülkedir. Bu Moğolistan'ın birinci çelişkisidir. İkincisi, Dünya'nın en soğuk başkentidir. Yola çıktığımızda Ulanbator -33 dereceydi, ama insanları bir o kadar sıcak.

Burada, TİKA'nın değerli temsilcileri de var, kendileri de sık sık Moğolistan'a gelirler, o insanların sıcaklığını ve Türkiye'ye bakışı, önyargısız bir bakışı kalben hakikaten "siz bizsiniz, biz de siziz" diyen insanları orda hissetmeniz mümkün. Üçüncüsü, bayraklarındaki mavi gökyüzünün eşsiz mavisi gerçektir ve ufkun kaybolduğunu görebilirsiniz. Bunu sadece ben söylemiyorum, *Lonely Planet*'ten *Beadeker*'e *Polyglot*'tan başka turizm tanıtım kitaplarına kadar hepsi aynı şekilde tanımlıyor. Fakat buna rağmen, Ulanbator dünyanın en kirli şehirlerinden bir tanesi. Dünya Sağlık Örgütü'nün kabul edilebilir standartlarından 7 kat kötü bir hava kirliliği var, buna da bir parça değiniriz. Doğalgaz kullanmıyorlar, dünyanın en zengin kömür yataklarından biri, şehirde biri havaalanına yakın diğeri de çaprazında iki tane büyük termik santral yer almaktadır. Bundan dolayı ve bir parça çukurda kalmasından dolayı böyle bir kirliliği var. Aynı şekilde, dünyanın nüfus yoğunluğu en az bölgesi olmasına rağmen, belki inanmayacaksınız ama

dünyanın en yoğun trafiği olan şehirlerinden biridir. Rezidans ve kançılara arası 1 km ama 25 dakikada zor ulaşıyorsunuz. “Neden yürümüyorsunuz?” diyebilirsiniz, yürümeyi de tercih ederim ama yürüme yolu yok ve hava sıcaklığının eksi 30’ları bulması yüzünden yüzünüzü hissedemeyebiliyorsunuz. Bu da Moğolistan’ın ‘*unique*’ bir özelliğidir.

Aynı şekilde, Sayın Başkanımızın da dediği gibi, iki süper güçle kuşatılmış ve bu sıkışık durumu yüzyıllar boyunca kendi de hissetmiş, bundan kurtulmanın yollarını arayan bir ülkedir. 4,500 kilometre Çin’le 3,500 kilometre kadar da Rusya sınırları olan bir yerdir. Böyle dedikten sonra, sanırım Soğuk Savaş sonrası eğer bir sıfat yakıştırmak gerekirse, siyasi, ekonomik ve sosyal dönüşümünü barışçı ve eşzamanlı olarak başarabilen yegane Avrasya ülkesidir. Bunun çok iddialı bir cümle olduğunun farkındayım ama bu iddiayı da kanıtlayan birçok örnek barındırmaktadır. Bunun özellikle altını çizmek istiyorum. Sorunsuz işleyen bir demokrasi, (demokrasilerde kişilerden kaynaklanan zafiyetleri kastetmiyorum ama sistemin işlemesi), sivil-asker ilişkileri, demokraside güç dengesi, yetki paylaşımı, seçimler, mali seçimler, yerel yönetimler, halkın siyaseti kabul edişi, basın özgürlüğü, internet özgürlüğü bunlardan birkaçıdır. Avrasya’da hiçbir yerde interneti bu kadar yaygın, hızlı ve rahat kullanamazsınız. Sokakta insanların siyasetçileri eleştirebilmesi, cinsiyet eşitliği (*ing. gender equality*), kadınların toplumun birçok kesiminde siyasette, ekonomide, hukukta, medyada, sokakta, trafikte, her yerde özgürce kendilerini ifade edebilmeleri ile bu örnekler devam eder.

Dünyanın en zengin maden kaynaklarına sahiptir. Şu madenler hemen hemen her birinde değişik kategorilerde ilk 5-6 yer almaktadır. En zengin kömür, bakır, altın, gümüş, uranyum ve metaller buna bağlı olarak üretilmektedir. Dolayısıyla kendiliğinden bu zenginliği varlığı ortaya çıkmış durumdadır, bunu tahmin edebilirsiniz. Buna ilave olarak, 60 milyon baş hayvan var. Nüfusu 3 milyon demiştim, kişi başı 20 hayvan düştüğünü söylememe yok. Bunların yarısı küçükbaş hayvandır. Hal böyle olmakla birlikte, hayvancılık gelişmiş bir sektör değildir. Bu kadar hayvana rağmen, Moğolistan süt ve süt ürünlerin %74’ünü Çin’den ithal etmektedir. Çok trajikomik bir durumdur. Sınama ve fırsatlar bu cümlelerle belki ortaya çıkıyor. Moğolistan Dünya’nın en büyük ikinci kaşmir üreticisidir. Çin’i bir kenara koyarsak, belki birinci büyük olduğunu söylemek de mümkün olabilir. Aynı şekilde, geniş bir havza, fakat bu havzada tarım yapabilen arazi ülkenin onda biri kadardır. Bunun da meraları düştükten sonra daha küçük bir kısmı kalabiliyor.

Orman maalesef çok yaygın değildir. Hâlbuki bunun hemen yukarısında Rusya’yı geçtiğinizde Sibiry’a da Taygalar başlıyor. Burada da Taygalar var, ülkenin Kuzey-Batısında Hövsgöl civarında Duka’ların, bizim Duka Türklerinin yaşadığı, en eski Türk boylarının yaşadığı yerlerde bunlar var ama genel olarak çorak bir arazidir.

Moğolistan zaten bir step ülkesidir. Bunları çok pastoral anlatımlarla betimlemelerle fotoğraflarla eminim zaten sizlerde izliyorsunuzdur. İmalat sektörü buna bağlı olarak gelişme potansiyeli olan ama yine layıkıyla olduğu yerde değildir. İmalattan da kastedilen dericiliktir. Sezon kısa olsa bile, Moğolistan turizmde yine aynı şekilde macera doğa turizmine önü açık çok önemli güzel bir coğrafyasıdır.

Ankara'ya gönderilen raporlarda da bu ülkenin genetik kodlarının göçebelik, Budizm ve Şamanizm olduğunu vurgulaya geldim, tekrar tekrar vurguluyorum. Nüfusun halen %34'ü göçebe olarak yaşamaktadır. Şehrin diğer yerlerinde yaşıyor, Ulanbator büyük bir şehir, Avrasya coğrafyasında, nüfusu bir milyonu aşan çok fazla şehir, özellikle başkent yoktur. Ulanbator, ülke nüfusunun nerdeyse yarısına yakınına barındırmakta, o açıdan büyük bir şehirdir. Maalesef, estetik olmayan bir şehirdir. 1980li yıllara ilişkin fotoğraf sergilerini gördüm, çok daha güzel, hoş, Cengiz Meydanı'na nerdeyse geyiklerin bile indiği, Bogd Khan Dağı'nın gözükebildiği bir yer iken, şimdi maalesef bir şantiye sahası gibi bir görünüme sahiptir. Bu durum ilk bakışta gelişmişlik göstergesi olarak algılanabilir. Ama şehir planlamacılığı ve gelişim açısından maalesef çok da düzenli olduğu söylenemez. Moğolistan Sovyet coğrafyasından bağrından çıkan ama hiçbir zaman SSCB'nin bir parçası olmamış bir ülkedir. 1960-1961'de Birleşmiş Milletler'e tam üye olmuş ve iç-dış Moğolistan olarak ayrılıktan sonra, bu sözünü ettiğimiz coğrafya 'Dış Moğolistan', bir de Çin'in içinde 'İç Moğolistan' var. Nüfusu 3 Milyon olmakla beraber dünyada Moğol diasporasını toplu düşündüğümüz zaman ve kendilerinin telaffuz ettikleri rakam 10 milyonu bulmaktadır. Nüfusun önemli kısmı Çin'de yaşıyor, bir parça Buryatya bölgesinde Rusya'da yaşayanlar, Amerika'da New Jersey tarafında Chicago biraz o taraflarda yaşayanlar var, Güney Kore'de yaşayan bir kesim var. Dolayısıyla Moğollar aslında sadece Moğolistan'la da sınırlı değildir. Peki, kendilerini nasıl tanımlıyorlar?

Moğolistan 'unique' bir ülkedir. Bu yüzden 'unique' politikalarla yaklaşmamız gerektiği kanısındayız. Her ne kadar benzemeyen tarafları olsa bile, biraz Kafkasları, biraz Orta Asya Cumhuriyetlerini bir arada tutabilirsiniz. Ama Moğolistan'ı hiçbir surette bu sepete koymamanız gerekmektedir. Aynı sepette değerlendirilmemesi gerektiğini sadece siyasi yaklaşımla da söyleyemiyorum, çünkü bu ülkede 300 yıllık Mançu hâkimiyeti mevcuttur. 70 küsur yıl Rusya ile beraber kucak kucağa yaşamış, o ülkenin elitinde, sanatında, eğitiminde ciddi bir nüfuzu olmasına rağmen bir Rusya değil, teknolojiyi ve moderniteyi takip etmesine rağmen bir Güney Kore değildir. Rusya'ya hiç benzememektedir çünkü farklı evrilme süreçlerinden geçmişlerdir. Moğolistan farklı bir yerdir. Tipolojisi, konuşulan dili, kullanılan alfabe ve o ülkede yaşam farklıdır. Biraz önce bahsettiğim genetik kodları da hafızamızda tutmak faydalı olacaktır.

Sukhbaatar'da dünyanın en büyük meydanlarından biri bulunmaktadır. Orayı hala

bozmadılar ve umarım çok uzun yıllar da bozmazlar, orada 300 yıllık Mançu hanedanının anıtı bulunmaktadır. Rusya'nın da desteği ile bağımsızlıklarını elde etmişlerdir. Ulanbator, 'kızıl kahraman' anlamına gelmektedir. 'Ulan' kızıl; 'bator', batur demektir. 1924'de bir anayasa oluşturulmuştur ama daha sonra Sovyetler Birliği ile çok yakın ilişkiler sergilenmiştir. Dolayısıyla, 1990'a kadar dış politikada ülkenin iç dinamiklerinde de son derece hâkim bir ülke konumundadır. 1990'da yumuşak bir devrimle, hemen hemen hiç kan dökülmeden bir devrim yaşanmıştır ve demokrasiye geçmişlerdir. Cumhurbaşkanı doğrudan seçimlerle seçildiği bir parlamenter demokrasidir. Parlamentonun adı 'Büyük Kural'dır. Parlamentoda 76 milletvekili bulunmaktadır. İşleyen bir demokrasisi ve serbest piyasa ekonomisi vardır. Son ikili yılı bir paranteze alırsak önemli bir büyüme hızına sahiptir. 2001'de Moğolistan %17,4 büyümeyle Çin'in ötesine geçmiştir. 2012'de %13, 2013'de %11 büyümüştür. Geçen sene rakamlar yüksek ama %7,8'lik ciddi bir düşüş yaşanmıştır. Bu yıl ise biraz sonra size anlatacağım sebeplerden ötürü %2,4-2,5 (belki IMF ve Dünya Bankası %3 gösteriyor ama) bir büyüme beklenmektedir. 2016'da da yine aynı şekilde, biraz sonra anlatacağım sebeplerle yatay geçirmesi bekleniyor. 1994'de, Soğuk Savaş boyunca, Rusya ve Çin'i dengelemekle geçmiştir. İkisinin rekabeti Moğolistan üzerinden cereyan etmektedir. Tam da bu sebeptir ki, Moğolistan hak ettiği ölçüde gelişmemiş bir ülkedir. Özellikle altyapı bakımından son derece zayıf, halbuki 21 büyük vilayeti var. Vilayetlerin her biri, birkaç Konya yüzölçümü büyüklüğündedir. Buna mukabil, nüfusları 93.000, 100.000, 110.000 gibi rakamlarla ifade edebilecek, yani demografik yapısı son derece düşük bir ülkedir.

Ağırlıklı olarak Moğollar vardır ama Moğol dediğiniz zaman onu da tek bir potaya koyamazsınız. Etnik olarak, 17-18 farklı Moğolları grubu bulunmaktadır. Müslüman Kazaklar ülkenin Batı'sında bulunmaktadır. Nüfusları % 5-6 civarındadır. Akraba topluluklarımız bulunmaktadır. Bizatihi Moğollara da 'akraba' diyebiliriz ama onların içinden özellikle saydığım bu 17-18 gruba girebilecek Hoton'lar Müslüman Moğollar, Duka Türklerinin sayıları belki 600-650 aile ile ifade edilebilir ama, onlar ülkenin demografik bakımından en az nüfuslu bir yeri Kuzey-batısında Taygalar'da yaşamaktadırlar. Geyik çobanlığı yapmaktadırlar. Duka'lar zaten Tuha'ların bir koludur. Buna benzer şekilde, bize son derece yakın, bizim de büyükelçilik olarak arazide sahip çıkmaya çalıştığımız ve ilgi gösterdiğimiz bölgeler vardır.

Sayın Başkanımın ifade ettiği gibi, Moğolistan yıllardır bu ikisinin rekabetinden bun alıyor ve bundandır ki, 1994'te yani devrimi gerçekleştirdiği, öyle söyleniyor ki geçtiğimiz yıl devrimin 25.yılı kutlandı, biraz büyük ve gösterişli bir şekilde kutlanmış. Bu devrime ve bu kutlamalara Avrupa Birliği çok büyük ilgi göstermişlerdir. çünkü Moğolistan bir başarı hikâyesidir. Ekonomik olarak belki hak ettiği yerde değildir ama önümüzdeki kısa ve orta dönemde de hedefler gerçekleştirilecektir. iki gücün arasında güç mücadelesinin arasında sıkıştığı için

denge kurma politikası izlemiştir. 1994'te hem Rusya'yla hem Çin'le iyi ilişkiler içinde olması gerektiğine yönelik bir strateji izlemektedir. 2011'de bu strateji yenilenmektedir Bu kez 'Üçüncü Komşu' diye bir kavram ortaya atmışlardır. Bu stratejisinin içinde 6 grup yer almaktadır. Amerika Birleşik Devletleri, Avrupa Birliği, Japonya, Güney Kore, Hindistan ve Türkiye bu gruplardır. Bu çok önemli bir ayrıcalıktır. Fark ettiyseniz bunun içinde Kanada'yı Avustralya'yı saymadım. Her ne kadar, hemen hemen her ülkeye 'artık siz bizim üçüncü komşumuzsunuz.' söyleniyorsa da, yazılı olarak ülkenin, hayati metinlerinde strateji konseptinde bu altı ülkeden biri olarak Türkiye'nin de adı geçmektedir. Bu önemli bir noktadır ancak aynı zamanda bir sorumluluk yüklemektedir. Sadece gururlanmamız gereken bir şey değil, içini doldurmamız gereken bir görev diye bakmamız gerektiği kanaatindeyim.

Moğolistan uluslararası politikada sonra derece aktiftir. BM'nin 1960-1961'den beri üyesidir, 2023-2024 BM Güvenlik Konseyi'ne geçici üye adayıdır ama 2015'de daha büyük bir başarıya imza atarak Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Konseyi'ne Asya-Pasifik grubundan ve önemli bir çoğunlukla seçilmişlerdir. Biz, 2009-2010 döneminde BM Güvenlik Konseyi'ne nasıl seçildiysek, onlar da büyük bir destek alarak seçilmişlerdir. Aynı zamanda ASEM'in üyesidir. Türkiye'nin desteğiyle AGİT'in üyesi olmuştur. Bu önemli bir şeydir, AGİT'in en uzak Kuzeydoğu Asya'daki ülkesidir. Şanghay İşbirliği Örgütü'nün gözlemci üyesidir. NATO'nun da küresel partneridir. Sizin de gördüğünüz gibi değişik enstrümanları bir şekilde bünyesinde barındıran ve tam bir denge politikası uygulamaya çalışan başarıyla uygulamayı başarabilen bir ülkedir. 'Denge'yi iöyle anlamak lazımdır; Hem iki sınır komşusu arasında, Moskova-Pekin arasında dengedir hem de iki komşusuyla üçüncü komşular arasında bir denge konumundadır.

Moğolistan demokrasi bağlamında son derece aktiftir. *Freedom Online* 'çevrim içi' demokrasi olarak çevrilmektedir. Ne kadar uygun, bilmiyorum ama fikirdaş demokrasiler topluluğu bunun Asya Pasifik'teki üyesi ve onun toplantısına bu yıl ev sahipliği yapmıştır. Takdir ederseniz, Rusya ve Çin'le tabiatıyla çok özel ilişkileri vardır, ama bu ilişkileri çok hassas götürmeye gayret göstermektedir. Bir tercih eylemi serdetmemeye çalışıyorlar ve bunu da az çok başarmaktadır.

20. yüzyılda özellikle Soğuş Savaş döneminde bundan çok zarar görmüş, Rusya ve Çin'in arası açıldığı zaman Moskova ve Pekin'inden birini desteklemek durumunda kalmışlar, böyle olunca da destekledikleri diğer devlet tarafından dışlanmışlar ve mağdur edilmişlerdir. Stratejik konum olarak, iki büyük süper güç ama biri en büyük tedarikçi, diğeri de çok büyük bir pazardır. Rusya büyük bir tedarikçi, Çin de 1,4 milyarlık nüfusuyla çok büyük bir pazardır. Ticaretinin, daha doğrusu ihracatının %90'ına yakını Çin'le yapmaktadır. Aynı şekilde Çin, toplam dış ticaretinde ve çok büyük bir öncellelikle birinci partner konumundadır. 2014'de ben ordayken bir ay içinde 3-4 sefer hem Xi Jinping hem de Putin ziyaret

etmişlerdir. Bu devletlerin Moğolistan'a verdikleri önemin bir göstergesidir. Sayın Başkanımızın da ifade ettiği gibi, Çin'in bir 'Bir Kuşak Bir Yol', bu büyük mega projesi çerçevesinde Moğolistan nasıl bir rol üstleneceği bunun göstergesidir. Deneyimli bir siyasi liderleri var, Elbegdorj, zaman zaman aldığı kararlar ve siyasette oynadığı rolü eleştirmeme rağmen deneyimli bir siyasetçidir. Geçmişte başbakanlık yapmış, demokratik devrimde aktif rol almıştır. İki ülke arasında sıkışmışlık durumu var ama bir yandan da iki ülkenin de en yakın orta kartını oynayabilmektedir. Dışa açık bir ülke rolünü profilini çok iyi bir şekilde çizebilmektedir. Onun için de uluslararası arenada Moğolistan son derece aktif bir ülkedir. Bunu her şekilde göstermektedir. Bu 'Bir Kuşak Bir Yol'a değinmem gerekmektedir. Elbegdorj bir üçlü süreç başlatmak istemiştir. Bu üçlü süreci Duşanbe'de yapılan 14. ŞİÖ konferansının marjında Putin ve Xi Jinping'le bir araya gelerek yürütmüştür. Bunu önce bir kez görüşerek daha sonra da bir deklarasyonla oluşturarak sabitlemişlerdir. Çünkü dışişleri bakanları, dışişleri müsteşarları diğer bakanlık yetkilileri ile üst düzeyli bu üçlü işbirliğini başlatmıştır. Önce *de facto* olarak, daha sonra da *de jure* olarak devam etmiştir.

15. Şangay İşbirliği Örgütü Konferansı Ufa'da gerçekleştirilmiştir. Bu Konferasta somut bir proje sunulmuştur. Nu somut proje nedir? Rusya-Moğolistan-Çin ekonomik koridoru projesidir. Bu proje ile hedeflenen Rusya'nın Trans Avrasya demiryolu, Moğolistan'ın bozkır yolu '*Steppe Road*' olarak adlandırılan, Çin'in de aynı şekilde İpek Yolu projelerini birleştiren, harmanlayan ama daha ziyade Moğolistan'ın bundan yarar sağlayacağı bir projede bir araya gelmişlerdir. Projenin bazı belgeleri kamuoyuna sunulmuştur. Bu belgeleri sizler de bu ülkelerin dışişleri bakanlığı web sayfalarından indirip tekrar okuyabilirsiniz. Ama bu ekonomik koridor ülkenin geleceği bakımından önem teşkil etmektedir. Üçüncü Komşulara geldiğimizde, bakın Avrupa Birliği dedim ABD dedim, ülkemizi saydım, Hindistan Güney Kore dedim, bunların hiçbiri değil, son dönemde en fazla prim yapan ve epey bir öne çıkan Japonyadır. Çünkü ABD iki kez bu ülkeyi ziyaret etmiştir, sonuncusu Ekim ayında olmak üzere diğer Orta Asya ülkelerine de gitti.

Ticaret rakamları çok yüksek olmamakla birlikte Moğolistan'ı gerçek anlamda ortak olarak görmektedir. Demokraside de ve aynı zamanda ekonomik yatırımlar bakımından da ciddi bir ortak olarak dikkate almaktadır. Moğolistan ilk serbest ticaret anlaşmasını Japonya'yla yapmıştır. Bu anlaşma geçtiğimiz günlerden itibaren yürürlüğe girmiştir, ki bunun ciddi bir sıçrama, 10 binlerce kalemin karşılıklı gümrüksüz alım satımını öngören ciddi bir durumdur. Ama Japonya sadece bununla değil, kalkınma yardımlarıyla ön plana çıkmaktadır. Biz de bu kategoride yer almaktayız ama Japonya bu ülkeyi deyim yerindeyse 'pamuklara sarıp sarmalayan' bir muamele uygulamaktadır. Bu sebeple, Japonya'nın yeri ve gördüğü ilgi farklıdır. Japonya demişken, bir kaç siyasi elite mensup kişiyle görüşmelerimde 'siz farklısınız, bizim için Türkiye ne Rusya ne Çin, siz Amerika

da değilsiniz, farklı bir yerdesiniz. Sizi eğer benzetmek kabilseniz siz Japonya gibisiniz, yani bize uzaksınız ama bir tarihi ortaklığımız var, akrabalığımız, kardeşliğimiz var, tarihiniz buralarda başladı ve özellikle 1990'lı yılların başından itibaren bize yaptığınız -özellikle TİKA vasıtasıyla- yardımları hiç bir zaman unutmuyacağız'.

İkili ilişkilere biraz sonra geleceğim ama Türkiye'yi nasıl konumlandıkları açısından buna bir parantez açtım. Sadece ikili değil, geçtiğimiz yıl bir başka dinamik başlamıştır. Bu süreç nasıl bir ivme kazanır bilmiyorum ama takip etmekte fayda vardır. ABD-Japonya-Moğolistan üçlü süreci başlamıştır. BM Genel Kurulu marjında, New York'ta üç ülkenin Dışişleri Bakanları ve Müsteşarları değişik düzeylerde bir araya gelmişlerdir. Avrupa Birliği ile özellikle demokrasi ve insan hakları bakımından ortaklıkları bulunmaktadır.

Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Komisyonu'nun inceleme raporlarında, Moğolistan son derece itibarı yükselmektedir. Uzun zamandır idam cezası uygulamıyordu ama geçtiğimiz yıl da zaten yasal olarak da bunu anayasasından da kaldırmıştır.

Hindistan'la ise 2000 yıl öncesine dayanan Budizm temelli bir yakınlıkları vardır. Moğolistan geçtiğimiz yıl, bir başka önemli adım atmıştır. Onun da sebepleri belki soru-cevap bölümünde de tartışabiliriz. Cumhurbaşkanı çıktı Moğolistan'ı Birleşmiş Milletler de '*permanent neutral state*' daimi tarafsız ülke olarak tescil ettirmeye çalıştığının söylemiştir. Bunu bir '*approach*' olarak da adlandırabiliriz. Tabandan tavanadır, çünkü kendisi bunu yaymıştır. Tavandan gelen bir şey yoktu, tabandan gelen özel bir talep de yoktu. Siyasi elitten, bürokrasiden de öyle bir talep olmadı. Yaz aylarında karşımızda bulduk. Ankara'yla da yazışmalarımız olmuştur. Büyükelçiliğimizin hâlihazırda bir başka fonksiyonu da bulunmaktadır. 2015-2016 yılı NATO irtibat noktası büyükelçisiyim bunun yüklediği önemli görevler vardır. NATO'nun yedi tane temsilcisi bulunmaktadır. Müttefik ülke ABD, İngiltere, Fransa, Bulgaristan, Macaristan, Türkiye de guruba girmektedir. NATO Genel Sekreter Yardımcısı geçtiğimiz aylarda tarihte ilk defa bu kadar üst düzeyli bir ziyarette bulunmuş, başka uzman düzeyinde de değişik ziyaretler gerçekleştirilmiştir. Bu 'daimi tarafsızlık' statüsü ne getirir ne götürür bu tartışılmaktadır. Bu tartışma kamuoyuna layıkıyla mâl olmuş bir tartışma olmamıştır. Bunu yasal zeminde tartışmak için parlamentoya getirmişlerdir ama BM Genel Kurulu'nda Elbegdorj böyle olması gerektiğini kürsüden herkesle paylaşmıştır. Ama bir yasa çıkması gerekmektedir. Bu yasanın zemininde de ilerlemeleri gerekmektedir. Henüz tam anlamıyla orada bulunmamaktadır.

Ekonomiye biraz değinebilirim, madencilikten bahsetmiştim. Büyüme rakamlarını söyledim. 2013, 2014, 2015 Moğolistan için çok parlak geçmemiştir. Bunun sebebi de şudur; 2012'de yapılan seçimlerde hâlihazırda da iktidarın en büyük

ortağı Demokratik Parti, madencilik yasası ile ülkeye gelen yabancı yatırımların kâr transferlerinde imkân ve yeteneklerin transferlerinde bir kısıtlayama gitmiştir. Çünkü bu coğrafyalarda çok sık karşılaştığımız bir sendrom orda da ortaya çıkmıştır. ‘Kimin malını kime satıyoruz, bu bizim zenginliğimiz, yabancılar geliyor, bizi alıyor.’ gibi tepkilerden sonra bir kaynak milliyetçiliği doğmuştur. 15 Kasım 2013’te bu tartışmaların tam ortasında orada görevime vasil oldum.

Dolayısıyla Çin’i hedef alarak, ‘Çin’i bir parça dışlayalım, Çin ülkemize yatırımlarıyla, özel sektörüyle, inşaat sektörüyle girmesin, bu kadar nüfuz etmesin.’ denişmiştir. Fakat olay böyle gelişmemiştir. Yabancı yatırımcılar, Batılılar özellikle, kendilerine algıladılar ve bundan dolayı da bir defa sıcak para ve yabancı yatırım çekilmiştir. Ciddi biçimde bir düşme yaşanmıştır. Buna ilave olarak, daha olumsuz gelişmeler yaşanmıştır.

Çin’in düşük hızla büyümesi başta kömür olmak üzere bu ülkeye olan talebi de azaltmıştır. Ondandır dolayı ciddi bir duraksama yaşanmıştır. Bununla birlikte, emtia fiyatları, bakırın, kömürün, altının hiç olmadığı kadar dünya borsalarında düşük fiyatları Moğolistan ekonomisini ciddi bir biçimde rahatsız etmiştir. O da belki bir sıkıntı yaratmıştır, bundan dolayı biraz devam etmiştir. Durum böyle olmasına rağmen, ülkenin çok ciddi projeleri vardır. Birini mutlaka duymuşsunuzdur; “Oyu Tolgoi” denen bakır ve altın madenleri projesidir. 9 Milyar Dolarlık minimum ciddi bir yatırımı kapsamayı amaçlamaktadır. Aralık ayında ülkede en iyi gelişme bununla ilgilidir. Yeni bir finans kuruluşundan 4,4 milyar Dolarlık ek bir yatırım elde etmişlerdir. Bakır bakımından dünyanın en büyük, ikinci madeni olarak kabul edilmektedir. Türkiye olarak aktifiz herhalde ondan dolayı o madenleri ziyaret etmek için davet edildim. Hayatımda ilk defa yerin altına indim. Son derece etkilendiğimi ifade etmeliyim. 1,3 kilometre yerin altına indim, yukarıda -3 idi aşağıda 24 derecedi. Saniyede 6 metre inen bir asansör ile indik. Aldığımız brifinglerin %75i ‘safety’ ve ‘security’ üzerineydi. Nerdeyse bizi susturacak durumdalar. Üç yıldır faaliyet gösteriyor, sıfır bir *causality* yaşanmış, hastalıkları ve küçük yaralanmaları bilmiyorum ama belki ama hiç bir şey yaşamamışlar. Yerin 1300 metre altına indik ve inanamayacaksınız belki bu duvardan bu duvarı da aşan genişlikte tüneller, bunun iki katı yüksekliğinde tüneller, yerin altına kamyonlar indirmişler, yukarıda bir haftada demonte ediyorlar bir haftada indiriyorlar, bir haftada da monte ediyorlar.

Bu şekilde ‘open pitch’ dedikleri yukarıdaki yüzeysel maden aramayı bir anlamda tüketiyorlar ya da onu çok fazla, şimdi de alta indiler. Alttan da dediğim gibi 200-300 kilometrelik tünellerle bu araştırmayı yapacaklar ve dolayısıyla yerin altındaki inşaat süreci daha devam ediyor fakat 2018’de faaliyete geçmesi beklenmektedir. Bu tarihten sonra Moğolistan çok güçlenecektir. Oyu Tolgoi önemli bir projedir. Aynı şekilde de Tavan Tolgoi projesi vardır. Tavan Tolgoi da yine Oyu Tolgoi’ya yaklaşık 70-80 kilometre mesafede Çin sınırına yakın bu da

kömür rezervleri, bu da 4 milyar dolarlık ciddi bir yatırımdır. Çin çok büyük bir ilgi göstermektedir. Bir parça ülkemizle ilişkilere, uygun görürseniz değineyim.

Sn. Büyükelçimin de dediği gibi, tarih olarak son derece önemli bir ülkedir. Çünkü yazılı tarihimiz bu topraklarda başlıyor. 'Cengiz Han Türk müdür? ya da Türk-Moğol kardeş midir?' O tartışmalara pek girmeyeceğim. Ama şu bir gerçektir, 1300 yıllık bir tarih yolculuğuna çıktığımızda orada 532 ile 725 arasında yaklaşık 200 yıl hüküm süren Göktürk Devletinin izlerini hissediyorsunuz. Duygulanmamak mümkün değil. Bu Ötüken dediğimiz, aslında Karakurum olarak da tarif ettiğimiz, Moğolistan'ın bugün 340 kilometre kadar Güney-Batısı'nda eski Cengiz İmparatorluğu'nun başkenti Karakurum bulunmaktadır. Orada, çok yakın bir yerde 40-50 kilometrelik bir bölgede bu tabletlerin orijinallerini görmeniz mümkündür. TİKA bunların 2008'de bir müzeye kavuşturmuştur. Bilge Kağan Müzesi'nde Bilge Kağan ve Kül Tigin'in tabletleri diğer eserlerle birlikte sergilenmektedir. Bunlar Runik yazılardır yani hiyeroglifle benzerlik göstermektedir. Soldan sağa ve yukarıdan aşağı okunur. 1893'de Danimarkalı bilim adamı Thompson tarafından çözümlenmiştir. Biz de çözümlenmesinin 120. yılını orada bir etkinlikte kutladık, buna da bir parça ön ayak olduğum için çok mutluluk hissediyorum. Karakurum gerçekten çok hoş ve etkileyici bir yerdir. Her zaman çok kolay gidilmez, yolu biraz engebelidir. Her yer 'off road' hatta ben bazen arabalarla merdivenlerden indiğim için 'off off road' diyorum. Sancılı bir coğrafya ama tabii bir o kadar da zevklidir. Aynı şekilde, o yazıtların bir başkası da o dönemde vezirliğini yapmış bilge Tonyukuk'a aittir. O da Ulanbator'un yaklaşık 50-60 kilometre kadar doğusunda bulunmaktadır. Dolayısıyla, kış aylarında gelerseniz en azından ikincisinde size garanti verebilirim. Ama bahar ve yaz aylarında diğer tarafa gitmekte fayda vardır. İlişkilerimiz son derece iyidir. Aramızda 100den fazla anlaşma bulunmaktadır, üst düzey ziyaretler düzgün bir biçimde yürütülmektedir. Ben ordayken diplomatik ilişkilerimizin geçen yıl 45. yılını idrak ettik. Sn. Meclis Başkanımız Sayın Cemil Çiçek geldiler, bu bir hız vermiştir. Sayın Milli Savunma Bakanımız, Milli Güvenlik Kurulu Genel Sekreterimiz geldiler ve 46 yıldır ilk defa, Dışişleri Bakanımızı, burada konuk etmekten gurur duydum. Daha sonra Sayın Mevlüt Çavuşoğlu Nisan ayında geldiler, üç gün kalmıştır ve çok olumlu izlenimlerle oradan ayrılmıştır. Vize muafiyetimiz var, o da bizim dönemimizde başarılıydı, ondan da çok büyük mutluluk duyuyoruz. Biz Moğol vatandaşlarına diğer Orta Asya ülkeleri ile birlikte 2007 yılından beri tek taraflı bir şekilde böyle bir kolaylık sağladık. Ama Türk vatandaşları da artık 30 güne kadar seyahatlerinde herhangi bir muameleye maruz kalmadan giriş yapabilmekteler.

Türk Hava Yolları 2012'de Ulanbator'a doğrudan uçmaya başlamıştır. Doğrudan derken belki küçük bir parantez açmak gerekebilir. İmzalanan mutabakat arasındaki bir şarttan kaynaklanan sebeple, Bişkek'te bir ara duruş yapmak zorunda kalmaktadır. Dolayısıyla inişi ve kalkışı da hesap edince bir 10 saati

buşmaktadır. Yani Amerika'ya gidişinize biraz daha eklemeniz gerekebilir ama dediğim gibi haftada üç kez bu seferler başarıyla gerçekleşmektedir.

İlişkilerimiz kapsamlı bir diğer boyutu da eğitim ilişkileridir. 90 yılların başından itibaren yaklaşık 2000 Moğol öğrenciye eğitim verdik. Kamu kurum ve kuruluşlarında ve özel sektörde, medyada, değişik yerlerde karşınıza çıkabilmektedirler. Sayın Büyükelçilerime de arz ettim, orada konuşulan en önemli yabancı dillerden biri Türkçe'dir. Bu da tabii çok büyük bir gurur vesilesidir. Hatta parantez açmam gerekirse, gittiğim üçüncü ayıydı sanırım, orda genç üçüncü kâtip ama bana yardımcılık yapan bir arkadaşımın sokakta yürüken, dışarıda yemek karar verdik ve Tuncer'e hararetle bir biçimde anlattım, 'şunu da yapalım bunu da yapalım,' arkada lise öğrencileri arkalarında küçük çantalarıyla yürüyorlar, trafik ışıklarında biri sırtıma dokundu, 'Siz Büyükelçi Murat Karagöz müsünüz?', 'Evet' dedim 'Biz sizi izliyoruz sosyal medyada, bu dediklerinizin hepsini yaparsınız' dedi. Böyle enteresan bir şey, böyle sokakta hiçbir şekilde Türkçe'ye ve Türkiye'ye normalde buluşmamış, orada Türk okulları var, onu bir kenara koyuyorum. Ama onun dışında da Türkiye'ye ilgi ve sempati son derece fazladır. Moğollar çok yetenekli ve dile son derece yatkın insanlardır. Biz oraya Milli Güvenlik Kurulu'nun bir uzantısı gibi bakabiliriz, Stratejik Etütler Merkezi var, bir uzmanımızı buraya gönderdik. 8 ay TÖMER'de bir eğitim aldı döndü, nerdeyse fıkra anlatabilecek şarkı söyleyecek bütün bu detaylara vakıf bir biçimde döndü ve araştırmalarını derinleştirme konusunda da son derece iştiyaklı. Hâlihazırda, Türkiye'de 900 civarında Moğol öğrenci bulunmaktadır, bunların yarısı hükümetimizin bursları ile Türkiye bursları ile diğer yarısı da kendi imkânları ile bu eğitimlerini bir şekilde sürdürebiliyor. TİKA'ya zaten ayrıntılı bir biçimde değinmişim. 1990'lı yılların başından itibaren açtığı ilk ofislerden bir tanesi, yanılmıyorsam Nilüfer hanım düzeltsin, yaklaşık 450 proje gerçekleştirmiş, 28 milyon Dolarlık karşılıksız yardımımız bulunmaktadır.

Türkiye'nin bu coğrafyadaki nüfuzunu söylerken hiç kuşkusuz artık diplomasinin yumuşak yüzü '*soft power*' dediğimiz enstrümanlardır. Tabiatıyla Yurt Dışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığı'nın enstrümanları, Yunus Emre'nin enstrümanları, Türk Hava Yolları belki bunları düşünmemiz gerekebilir. Onun için de müteşekkiriz. Bu coğrafyada vize muafiyetini bir şekilde elde ettik ama Schengen'e girebilirsek Ekim 2016'dan itibaren AB'nin koyduğu bütün kurallara uymak zorunda kalacağız. Bu bir istisna tanır mı, bilmiyorum. Gönül ister ki tanısın. Özellikle komşu coğrafyalarımıza, mücavir coğrafyalara ve hele hele sadece stratejik olarak da hakim olmamız gereken bu coğrafyadır.

Burslarımız bizim en etkili enstrümanlarımızdır. Orada çok mütevazı bir kadro bulunmaktadır. Meslek memuru arkadaşlarımızın ayırt etmeden bütün okullara, üniversitelere giderek biraz anlatmalarını, burslarımızı tanıtmalarını istiyorum. Bu burslar çok önemlidir. 1990'lardan beri, değim yerindeyse, 'denetimini

çetelesini' rahat tutmuş muyuz bunu sormak gerekir. Bundan çok emin değilim. Ama bunu daha iyi yapabilmeliyiz. Yönetici elitler yetiştirebilmeliyiz, çünkü o öğrenciler de biraz kolaycılığa kaçıyor. Mesela, 'iktisat, ekonomi, işletme okumak istiyorum.' diyor, bu branşları hiç bir surette küçümsediğimden değil ama belki daha da farklı alanlarda, hukuk, AB hukuku, insan hakları ya da siyaset bilimi ya da farklı alanlarda eğitim verebiliriz. Ama şunu da söylemeden geçemeyeceğim, üniversite fuarları yapılıyor, Türk üniversiteleri çok fazla ilgi göstermemektedir. Büyükelçiliğimiz 7/24, benim arkadaşlara talimatım vardır, bu coğrafya kolay bir coğrafya değildir. Kültürel mirasımıza yatırımın daha düzenli daha planlı ve Moğolistan'la eşgüdüm içinde yapılması gerekir. Ben elime kazma kürek aldım ve kitabı da aldım, hadi bakalım biraz da Orhun'u kazalım', bu böyle olmuyor. Orada sadece Orhun'la da değil, zaten değişik coğrafyalarda 200 civarında Göktürk döneminin eski Türk dönemine ait eser bulunmaktadır. Büyükelçilik olarak şimdi oradaki Moğolistan Türkoloji bölümündeki bölüm başkanı ile özel bir çalışma yaptırmaktayız. 2016 aynı zamanda büyükelçiliğimizin kuruluşunun 20. Yıldönümü, onun için de biraz böyle vesileler Moğolistan'da işliyor.

Büyük bir ülke olduğu ve iklim koşulları da çok müsait olmadığı için seyahat çok mümkün değildir. Buna mukabil, 21 vilayetin 14'ünü şu ana kadar gittim gezdim, geri kalan yedisini de bu bahar ve yaz aylarında tekrar gitmeye çalışacağım. Kültürel ilişkilerimiz çok durumdadır. Bunu derinleştirmek için zaten elimizden geleni yapıyoruz. Son iki yıldır Ulanbator Türk Günleri diye 45. yıldan da esinlenerek fikir geliştirdik. Mesela, Moğollar Grubunu getirdik, çok ilgi çekici bir etkinlikti. Onlar da ilk defa gitmişler ve onlarda kuruluşlarının 45. yılını kutluyorlar. Cahit Berkay çok heyecanlandı ve mutlu oldu.

2016 gündemiyle bitiriyorum uygun görürseniz. 2016'da bizi bekleyen iki tane önemli sınama var. Birincisi, genel seçimlerdir. Genel seçimler döneminde hiç bir zaman aynı hükümetle gitmiyorlar. Nitekim orada bulunduğumdan beri üçüncü hükümet ve ikinci başbakan değişmiştir. Değişkenlik gözlemlenmekte ama ciddi bir istikrarsızlık yaşanmamaktadır. Fakat karar alma süreçleri ülkeyi geciktirebilmektedir. Bu genel seçimleri şimdi bekliyorlar. Bir iktidar değişikliği olabilir mi, mümkün. Kamuoyu yoklamaları, Batı'daki kadar çok yaygın ve sağlıklı olmasa da, az çok bunu gösterebilmektedir. İkinci büyük sınama da, aynı şekilde Sayın Büyükelçi'nin dediği gibi, bu sınama ASEM zirvesidir. Bu da Temmuz ayında yapılacak, 53 devlet ve hükümet başkanı bu ülkeye gelecektir. Moğolistan bunu hem kendi ekonomisine ciddi bir katkı hem görünürlüğüne hem de prestijine bir artı değer olarak bakmakta ve bu şekilde değerlendirmektedir. Sabrınıza teşekkür ediyorum.

SORU VE CEVAPLAR

Alev KILIÇ
E. Büyükelçi
AVİM Başkanı

Sayın Büyükelçi Murat Karagöz'e çok teşekkür ediyoruz. Onundaki notları özetleyerek geçti farkındayım ama amaç gene anladığım kadarıyla sizlerin sorularına vakit ayırabilmek soru-cevap bölümüne başlayabiliriz.

Prof. Dr. Onur Ender ASLAN
TODAİE Genel Müdürü

Sn. Büyükelçim bu kıymetli sunuşunuz için teşekkür ederim. Malumunuz her ülkenin bir kamu yönetmesi var. Bunların aslı dünyanın en eskilerinde biri bizde TODAİE. Biz de Moğolistan Kamu Yönetimi Akademisi rektörlüğü ile onlardan gelen bir talep üzerine, bir çabaya başladık. Sizin de o konuda büyük desteğiniz

Moğolistan'ın Bölgesel Potansiyeli ve Türk-Moğol İlişkileri

var, teşekkür ederiz. Ben şaşırdım tabii, 1924'te kurulmuş, biz kendimizi eski sanıyorduk 1952 TODAİE'nin kuruluşu, o enstitüleri ve yüksek lisans doktora ki bizim gibi o coğrafya da yüksek lisans doktora eğitim veren akademi yok. Dolayısıyla beni çok şaşırttı, Büyükelçimiz bize kataloğunu göndermişlerdi. Teşekkür ediyorum tekrar. Biz de onları zaten bir hafta içinde sanıyorum ziyaret edecek akademisyen, rektör yardımcısı ve diğer öğretim üyeleri biz de inşallah önümüzdeki aylarda onları ziyaret edeceğiz, sizleri de. Az önce bahsettiğiniz husus bence çok önemli. Bu coğrafyada yönetici elitler meselesidir. Yani, zaten yönetme eğitim, kamu yönetimi enstitüleri de bunun üzerine kurulmuştur. Türkiye'de 4 milyon kamu görevlisini eğitimden geçirmeniz mümkün değil teorik olarak da ama bizdeki Enderun mantığıyla yani, asıl o köşetaşı yöneticileri yetiştirmek lazım. TODAİE'nin son 2 yıllık stratejisi de bizimle birlikte bu coğrafyada, sadece o değil, Balkan, Kafkas, Orta Asya ve Orta Doğu ve en uzak noktamız Moğolistan olacak, orada Akademiler kurarak ki şimdi Balkanlarda bir akademi kuruyoruz; Kamu yönetimi akademisi, Kafkaslar'da kurduk. Dolayısıyla Moğolistan'la ilişkilerimiz bu anlamda bizim için önem taşıdığına inanıyoruz çünkü oranın da yönetici elitlerinin yüksek lisans ve doktora programları aracılığıyla TODAİE'de yetişmesi gerekir. Kırgızistan'da bu konuda çok ilerleme kaydettik. Neredeyse Cumhurbaşkanlığı ve Başbakanlığın personelinin büyük çoğunluğu biz de yüksek lisans yapıyor ama Moğolistan bu anlamda, ya da bana göre stratejik bir ülke. Bu çerçeve de sizin de desteğinizle inşallah oranın yönetici elitlerini Ankara'ya getirmek istiyoruz. Yüksek lisans yaptırmak, Türkçe ya da İngilizce programlarımız var her ikisi de olabilir, bu programlara dahil etmek istiyoruz. Bu coğrafyada tabii Kırgızistan enstitü kurmamızı özellikle istiyor, fakat Moğolistan sanki daha uygun gibi geldi. Çünkü Kırgızistan'ın da malum biraz daha Rusya etkisindedir. Moğolistan bu anlamda bizim için, buraya gelince sizi dinleyince, gibi bir işbirliği noktası olarak daha doğru olacaktır. Bilmiyorum bu konuda ne düşünüyorsunuz. Kazakistan Kırgızistan'dan ziyade sanki bu bilgilerinizden sonra, sanıyorum daha uygun geldi. Yönetici elitler meselesi önemlidir. Biz seçimi hem YTB burslarından alıyoruz kendi kontenjanımız var ama bizim müstakil burs programımız var. Biz bizzat burs veriyoruz YTB'nin bursları ile paralel olarak. Ama biz söyle seçiyoruz, sokaktaki adamı seçmiyoruz. Cumhurbaşkanlığı, başbakanlık, ekonomi bakanlığı gibi stratejik noktalarda dolayısıyla bu konuda bize destek olursanız stratejik kurumlar oranın hangisidir, enerji bakanlığı mı mesela, bu konuda böyle bir kamu yönetimi akademisi aracılığıyla nasıl olur? Kazakistan ve Kırgızistan'dan çok daha olumlu olacağını düşünüyorum. Çok teşekkür ederim.

Murat KARAGÖZ

Ulanbator Büyükelçisi

Ben de çok teşekkür ediyorum. TODAİE gerçekten son dönemde bizim de gündemimize fazlasıyla geldi. Bu yönetici akademisini ben de ziyaret ettim, değerli rektörü ve dekanı ile ilişkiler kurdum. Hakikaten uzun bir tarihi olan ama maalesef ilişki geliştirmekte çok geri kaldığımız, hatta bunu kurumsallaştıramadığımız bir yer. TİKA kütüphaneleri bir bölümünü baştan aşağı teftiş ettiler ve aynı zamanda kitap desteği de yaptılar. Bunlar çok önemli ses getiren faaliyetler. Dolayısıyla, önümüzdeki dönemde TODAİE'yi, gerçi Büyükelçiler konferansında belki bakanlığımızla da bir organik bağa önümüzdeki dönemde kurulabileceği gibi bir takım şeyler ifadelerde bulunuldu. Onu da belki göz önüne alarak daha da öncelik vermeliyiz diye düşünüyorum, orada bize epey bir yardımcı olabilecek insanlar var ve son derece müzahir yaklaştılar. Bu *'Memorandum of understanding'* galiba, onu hızla neticelendirebilirsek, hızla imzalanabilirse bu çok önemli bir adım olacaktır. Ben de onu zaten takip ediyorum. Dediğinize de açıkçası katılıyorum. Tabii ben Türkiye'nin Ulanbator büyükelçisiyim, haklı olarak Moğolistan optiğinden bakacağım. Ama gözlemlerinizi de paylaşıyorum. Dolayısıyla, belki Moğolistan'a öncelik verilebilir bu anlattığım demokratikleşme, ülkenin evrilme, entelektüel kapasitesi göz önüne alınırsa diye düşünüyorum, onun için dediklerinize tamamen katılıyorum. Türkçe de İngilizce de olabilir, sizi stratejik yönlendirme bakımından her şey yapabiliriz ama kurum ve kuruluşlarımızın, üniversitelerimizin veya bireysel olarak orada bir varlık göstermeleri bizi çok mutlu ediyor. Türkiye geldi, bu coğrafyaya ilgi gösteriyor. Çünkü oturduğunuz yerden, bilgisayar başından kalemlerle, telefonla, faksla, bunlarla çok olmayabiliyor, çünkü Türkiye'ye çok yoğun bir ilgi var. Belki soru-cevapta gelebilir, özellikle Rus krizi ile ilgili ama onun öncesinde de Türkiye'de olan her şey ilgilerini çekiyor, bir yerde haber oluyor; sitelerde haber oluyor, ana akım medyada oluyor, İngilizce basın var iki üç tane gazete, oralarda çıkıyor. Çok yakından izliyorlar Türkiye'yi. Yani Türkiye bir, bu hep söylenir, bir kutup yıldızı. Başarılarını da yansıtıyorlar ama bizim bazı açıklamalarımız ya da iç dinamiklerimiz ya da güney-doğuda olanlar, DEAŞ da bir şekilde yansıyor ve giderek daha fazla yansıyor, onun için de benim hep söylediğim yani Türkiye'nin pozitif gündemini bu ülkede öne çıkarmak lazım ve bu çerçevede akademik, bilimsel işbirliği, kültürel işbirliğimiz ve tabii iş çevrelerimizin mevcudiyeti çok önemlidir.

Prof. Dr. Çınar ÖZEN
Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi

Bir süre Siyasal Bilgiler Fakültesi'nde dekan yardımcılığı da yaptım. Devlet Üniversiteleri ile ilgili söyleyeceğim, giderek devlet üniversiteleri üzerinden bir diplomasi yürümeye başladı, siz de onun altını çizdiniz. Bir çok burslar da veriliyor. Ama devlet üniversitelerine hiçbir şey verilmiyor. Bizim yükümüz giderek artıyor. Bizim fakültemiz, Sayın Büyükelçim de bizim bir eski büyük abimiz, çok değerli bir diplomatımız, zamanında 300 kişiymiş. Şu an aynı binayı biz 3000 lisans öğrencisi 2000 mastır doktora öğrencisi yani 5000 kişi için

kullanıyoruz, tuvalet bile yetmiyor. Bütün altyapısı çökmüş durumda. Kontenjanları azaltmayla ilgili talepleri YÖK kulağını tıkıyor, Yurt Dışı Türkler çok rahat bir şekilde burs yazıyor, hiç sormuyor sizin kontenjanınız var mı, yeter mi, sınıf kapasiteniz nedir? Mesela öğrencileri doğru dürüst bilgisayar imkânları sağlayamıyoruz. Üniversite zaten devasa bir üniversite, o kadar çok fakültesi var ki, Rektörlük hangi birini yetiştireceğini bilemiyor. Dolayısıyla, bu iş aslında tıkanma aşamasına geldi. Eğer kaynak yaratılmazsa devlet üniversitelerinin üzerinden bu diploması daha fazla yürümeyecek. Şunu da ekleyeyim, biz Türkçe eğitim yaptığımız için aslında önemli bir katkı da sağlıyoruz çünkü TÖMER’de Türkçe öğreniyorlar, iyi bir Türkçe öğretim merkezi, mesela Afrikalı öğrenciler mezun olduğunda görüyorum ticarete ciddi katkı sağlıyorlar çünkü Türkçe öğreniyorlar. İngilizce eğitim yapan okuldan mezun olanların katkısı daha az olabiliyor. Belki vakıf üniversitelerini biraz daha çok kullanmak gerekir. Vakıf üniversitelerine biraz kaynak yaratmak lazım ve onları bu işe sokmak lazım. Ben kendi adıma yöneticilik tecrübemle açıkçası bize kaynak yaratılmadan artık daha fazla şey beklenmemesi ve bize sormadan burs verilmemesini rica ediyorum.

Murat KARAGÖZ

Ulanbator Büyükelçisi

Çok kısa bir yorum yapacağım. Değerli hocam, gözlemlerinize tamamen katılıyorum. Sadece devlet üniversitelerinden yararlanılmamalıdır. Kontenjan boyutuna girmiyorum, onu Sevilay hanım açıkladı. Ama hakikaten hem özel üniversiteleri hem vakıf üniversiteleri bunları biraz daha çeşitlendirmemiz gerekir diye ben de düşünüyorum.

Prof. Dr. Sencer İMER

Hacettepe Üniversitesi

Emekli olmamıza rağmen hala ders vermeye devam ediyoruz, Ufuk Üniversitesi’ndeki hocamızla beraber aynı şekilde birer ders vermekteyiz. Ufuk Üniversitesi’ne de teklif edilebilir bu söylediğiniz, olmayacak bir şey değil. Benim sormak istediğim şey şu, Ahad Andican zamanında bu Türk Devletleri Toplulukları, sizin Başkanlığımız henüz kurulmamıştı, bir büyük bir proje yürütmüştük. Ben de onun koordinatörüydim ve bu çerçevede özel sektör ve devlet sektörünün temsilcilerini toplayarak Başbakanlığın Köşk’ün civarında bir binada bir arşiv oluşturduk ve çeşitli çalışma grupları teşkil ettik bu gruplar içerisinde ağır sanayi grubu, turizm, finans, sağlık sektörü bu şekilde ele alındı. Ben deniz, ağır sanayi ve enerji savunma sanayi grubunun başındaydım. Hatta

Çevik Bir ikinci başkan idi, çok iyi hatırlıyorum onunla da çalışmalarımız olmuştu. Onlar oradaki en üst düzeydeki politika yapıcılarla görüşürmek suretiyle projeler toplandı. Sonra bunlar bir çok kitap haline getirildi herhalde sizde bunlar olması lazım Başkanlık'ta. Türkiye'de en kötü şeylerden birisi, o Başkanlık kuruluncaya kadar bir süreklilik yoktu. Bu da devlet bakanlıkların zayıf tarafı tabii. Maalesef, ben kendim kurtarabildiklerimi kurtarmaya çalıştım o zaman, sonra Haluk Çay oldu baktık bu işler yalnız Orhun Anıtları'na yöneldi bizim öbür işler durdu. Fakat aradan geçen zaman dolayısıyla bilgi tazelemek anlamak için şunu öğrenmek istiyorum. O zaman, Moğolistan'daki kömür kaynakları, biraz önce siz de işaret ettiniz, çok büyük. Moğolistan'ın kaynakları Avustralya'yla Kanada'yla mukayese edebiliriz, bu kadar büyük, korkunç. Rusya'nın kaynakları ilke mukayese edilebilir. Dolayısıyla, bu kadar büyük kömür kaynaklarına sahip olan bir ülke Çin için vazgeçilmezdir, çünkü Çin bir noktada büyüyen bir ekonomi, bir numaralı ekonomi olmaya doğru gidiyor, petrolün ömrü, gazın ömrü sınırlı. En uzun ömrü olan petrol, bir de uranyum var, şimdi bu da çok önemli. Nükleer enerjiye de biz giriyoruz ve Türkiye olarak biz şu anda 20 milyon ton civarında bir kömür ithal

ediyoruz metalürji kömür artı yakılabilir kömür. Kendi ürettiğimiz yalnızca 2,5 milyon tondur. Bizim yaptığımız hesaplara göre, bu önümüzdeki on yıl içerisinde 40 ila 50 milyon tona yükselecek bu kömür ihtiyacımız. Şimdi bizim ucuz kömür yataklarına ortak olmak önemlidir. Avustralya’da bir ara biz rahmetli Özal zamanında konjonktür uygunken, yani şimdi olduğu gibi fiyatlar düşmüşken, bize bazı maddeleri tahsis edeceklerdi biz bunlarla eğer ortak olabilmiş olsaydık fiyatlara yüksek olduğu zamanda bunu yapamazsınız, o zaman bu bizim için çok önemli olacaktı. Türkiye’nin enerji stratejisinde bu çok çok önemli ve dış politika olarak da bunu görmek lazım. Dünya üzerindeki kaynaklarda pay sahibi olmak bir şekilde ortak olmak. Ben Enerji Bakanlığı ile görüştüğüm zaman üzülerek şunu tespit etmiştim; Kanadalılar ve Avustralyalılar kendileri kömür çıkardıkları halde gitmişler oradaki yatakları kapatmışlar. Bizim tabii öyle bir durumumuz yoktu ama olmasını planlıyorduk. Biz buraya el dahi uzatamıyorduk, vaziyet kötüydü. Adamlar stratejik olarak önümüzdeki süreçte planlayıp oraları kontrol altına aldılar. Kendileri en büyük kömür üretici olmalarına rağmen bunu yapıyorlar. Enerji stratejisi açısından bizim bu nokta üzerinde özellikle durmamız gerektiği kanaatindeyim. Birincisi, bu konuda ne oluyor? İkincisi, sanayi konusunda Erdenet’te yukarıda bir bakır tahsisi vardı, zaten bakır, gümüş ve altın birlikte bulunurlar onun için orada büyük rezervler var, bizi demek ki aynı zamanda bu bakır meselesi de ilgilendiriyor, orada bir demir-çelik fabrikası da vardı, onu da hatırlıyorum, hurdada çalışan. Şimdi küçük bir nüfusu olduğu için bunların sanayide pek fazla bir şey yapmalarına imkân yok ve bunlar mesela cam imalatına geçtiklerinde yine kendilerinin yapması çok zor, onu da Çin’den getiriyorlardı. Süt şişelerini bile Çin’den getiriyorlardı. Çin’in hâkimiyeti bu bölgede komşu olarak büyük bir gücün hâkimiyeti, rahatsızlık verici. Şu bakımdan rahatsızlık verici, Çin’in bir nevi ekonomik olarak bölgeleri kontrol altına alıyor. Aynı şeyi Orta Asya’da da yapıyor. Her yerde Çinlileri görüyorsunuz. Şimdi Moğolistan tehditten kurtulup kendi bağımsızlığını koruyacak bir denge politikasını götürürken, bu söylediğimiz sanayi politikalarında hammadde politikalarında da mutlakta bizim gibi ülkelerin özellikle buralarda bir şeyler yapması lazım. Amerikalılar buna karşı bir şeyler yapmak istiyor, Japonlar da bütçeyi nerdeyse veriyorlardı, 250 milyon dolar civarında bir para veriyorlardı o zamanki tarihte. Bu onlar bir yıllık bütçesine nerdeyse rast geliyordu o zaman veya giderlerine. Şimdi, Japonlar akıllı gidiyorlar. Acaba biz bu konuda ne yapıyoruz? Biz bunu koordine etmek zorundayız ve Türkiye’deki özel sektörün veya yerli sektörde, buna Zonguldak da dahil, bu birikmiş tecrübeleri de var. Bu değerlendirilebilir bunu kulak ardı etmemek gerekiyor. Bu arkasından başka şeyleri de beraberinde sürükleyebilir. Küçük sanayi veya vesaire ile uğraşırken, bu söylediğim noktaları ihmal etmememiz gerekiyor, ben bunu belirtmek istedim. Acaba şu anda durum nasıl? Gene öyle mi? Bu reaksiyon da Moğollardan bundan dolayı geliyordu. Başkaları bizim madenlerimize el koyuyor işletmiyor, elinin altında stratejik rezerv olarak tutuyor. Çok teşekkür ederim.

Murat KARAGÖZ

Ulanbator Büyükelçisi

Değerli hocam bu değerli gözlemlerinizi için çok teşekkür ederim. Hemen hemen, yine aynı şekilde, çok güzel bir grupla bulunuyoruz onun için hakikaten çok önemli gözlemlerinizi. Büyükelçi olarak çok söylediğim bir şey ama bunu hep Ankara'ya rapor ettiğim ama maalesef yeterince bir şekilde ilgi uyandıramayan önceliklerimizi de bir şekilde oluşturamayan konular.

Madencilik dediğimiz zaman, dediğiniz gibi, bunların hepsini ben bir şekilde sunumda değindim. Kömür, altın, bakır, uranyum, gümüş ve diğer rezervler buna bağlı olarak metalürji bu ülkede son derece gelişmiş. Dediğiniz gibi, bu ülkeler buralara girmişler biz bir şekilde ilgi göstermemişiz. 1990'lı yıllardan itibaren burada yaptığımız açılımlarda bazı teknik bakanlıklarımızın gelip bazı vaatleri olmuş, o vaatlerin arkasını bir şekilde getirememişiz. Bu sıkça, sadece Moğolistan için değil, başka yerlerde yaşanabilen şeyler. Bunların da tabii bazı iç dinamiklerle ilgili sorunları olabilir, bütün bunları anlayabiliyorum ama bunların bazıları var ki, böyle çok büyük rakamlara tabii olan şeyler değil. Bir bakanlığımız gelmiş, Moğolistan'ın sınırlı nehirlerinden Gobi'ye su getirme, bu hala bana iki yıldır iki buçuk yıldır söyledikleri konu. Bir ziyaret yapılmış, bir fizibiliteye karar verilmiş, 1-1,5 milyon dolarlık bir fizibilite çalışmasını yapamamışız. Ben bunu sadece bir örnek olarak verdim. Moğolistan kömürle birlikte tabii çevre kirlilikleri de yaşıyor. Dolayısıyla yenilenebilir enerji kaynaklarına dönmek gibi bir trend var. Bu, su kaynakları hidroelektrik santral, rüzgâr enerjisi ve başka enerji kaynakları gibi. Buralarda da var olabiliriz, var Türk şirketlerimiz ama tek tük ve kendi imkânları ile geliyorlar. Genelde hep finansta tıkanıklarını söylerler, oysa ben finansın, bu sektörde hiç bir zaman hizmet vermedim çok da fazla bilgili olduğumu söyleyemeyeceğim, ama bunlar aşılmayacak şeyler değil çünkü uluslararası kuruluşların hemen hepsi var orada. Bretton Woods kurumları, IMF, Dünya Bankası, EBRD, Asya Kalkınma Bankası, UNDP, Birleşmiş Milletler bütün ajansları oradadır. Yanınızda Çin var Singapur, Tayland var, buralarda bütün bu finans kuruluşlarının merkezleri var ve bunlar da aslında hatırı sayılır itibarlı 'credible' projeler finans sağlamaya meyilliler. Dediğim gibi belki buradan konuşmak çok kolay, özenle de seçmek istiyorum. Ya girişimcilerimiz biraz daha kolayı tercih ediyor, ya bu stratejik bakışını layıkıyla gerçekleştiremiyoruz. Bu krediler bakımında da böyle. Vaktiyle siyasetçilerimiz 10, 20, 30 milyon kredilerden 300 milyarlar kadar çıkmışız, doğru. Moğolistan'ın da bu konuda yapması gereken bazı şeyler var. Bazı belgeleri ortaya koymalı, en azından bir performans sergilemesi gerekmektedir. Biraz önce ifade ettiğim konuya Japonya'ya yönelik olarak bir kez daha döneceğim. Küçük kalkınma yardımları ile küçük projelerle uzun dönemli küçük faizli kredilerle Japonya bu coğrafyanın gönlünü fethetmeyi başarmıştır. Mevcut küçük bir Cengiz Han havaalanı var, onun 45 kilometre kuzeyine, aslında herkesin 'buraya havaalanı kurulur mu' dediği yere,

büyük bir şey yapıyorlar 500 milyonluk bir şey. Çok uzun vadeli ve son derece düşük faizli ve muhtemeldir ki bir kez başladıktan sonra Japonya'ya muazzam getirisi olacaktır. Demin saydığım serbest ticaret anlaşması dikkate alındığında belki onu da hibeye dönüştüreceklerdir. Ya da çok farklı bir geri dönüşü olacaktır. Japonya bir proje yapıyor o projenin yanına küçük bir köprü, hiç kimse hiçbir şeyden söz etmiyor. TİKA alınmasın burada, Moğol-Japon dostluk köprüsü diye bir ibare yapıştırdılar bir tane köprü, oradaki Tuul nehri var orayı geçiyor. Herkes onu anlatıyor. 2-2,5 yıldır Japonya'nın yaptığı köprü anlatılıyor. Onun için okyanusu geçip derede boğulmak var. Bir parça bize açılan o kolları, desteği tam layıkıyla karşılığını verdiğimiz söyleyemeyeceğim. En nihayetinde bu bir tespittir. Beni bağlar ama buraları yönlendirmemiz gerekmektedir. Enerji konusu son derece, dediğiniz gibi, stratejik bir konudur. Haftada 3 kez İstanbul-Ulanbator uçakları var ve bu uçağın müşterileri az Türk'tür az Moğol'dur, çoğu üçüncü ülke vatandaşdır yani İngiliz, Amerikalı, Kanadalı, Fransız, Alman, bunlar uçuyor. Alman da var. GIZ, JICA, KOICA, ve TİKA'mıza ilave olarak başka şeyler var ve buna rağmen bizim itibarımız var ama bunları stratejik şeylere yönlendirmemiz lazım.

Enerjiye de böyle bakabilmek gerekir. Enerjiye gelince, bunda da dürüst davranmam lazım. Son iki seneki ve bu seneki hariç, Büyükelçiler Konferansımızda Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanımıza çıkıp Moğolistan'ın gelişimini, mütevazı bir şekilde, çünkü başka arkadaşlarımız da söz alacaktı, bunu anlattım. 'Haklısınız, Sayın Büyükelçim' dedi. 'Buna bir bakalım' dedi, takas imkânı belki olabilir dedi. Böyle bir, nakit sıkıntısı varsa, farklı bir ticaret hakikaten de yapılabilir. Biraz çarşı-pazar jargonuyla belirtmek gerekirse, Türkiye'den kaldırdığınız bir *charter*'la portakal götürebilirsiniz, sebze götürebilirsiniz, bakır alabilirsiniz aynı şekilde. Bunlar olmayan şeyler değil, yapıyor bazı ülkeler. Bunun için gönül vermek lazım, bunun için sabır göstermek lazım bunun için o ülkeye adım atmak lazım. Ben herkesi çağırdığım zaman 'hele bir havalar ısınsın da geliriz Muratçığım', tamam da kimseyi açıkta bırakmayacağız, evet -33 buna katılıyorum, ikincisi baharda yazın gelenler de çok güzel 'Orhun'u görelim, Türkiye'yi görelim' deyip dönüyorlar. Orada kalıcı bir projeye kalıcı bir imza atılmıyor. Ben kendi optiğimden bakıyorum, belki Avrasya'nın diğer boyutları için de belki böyledir. Biz bu açılımları yaptık belki romantik biçimde yaptık ama çok önceydik bu açıdan. Ben hasbelkader Sayın Cumhurbaşkanı Demirel ile çalıştım, 1998-2000'de şimdiki Müsteşarımız Başdanışmandı, o coğrafyalara farklı bir ilgi vardı. Ama değişik dönemlerde, tabii Türkiye'nin de konjonktürü ve güney-doğumuz başta olmak üzere, elbette bunların hepsini hesaba katıyorum ama bu coğrafyaya hiç bir zaman unutmamamız gerekir. Hele, bu son uçak düşürüldükten sonra Rusya varlığını Kafkasya'da ve Avrasya'da konsolide etmek isteyecektir. Bunu toplantılarda da söyledim, siz değerli akademisyenlerle paylaşmakla hiç bir beis görmüyorum. Mutlak suretle açılım yapmamız lazım ve bu açılımda Rusya'yı, hepimiz biliyoruz

Türkiye NATO müttefiki, yani Rus propagandasıyla baş etmeniz mümkün değil. Sputnik'te Russia Today'i açılıyorsunuz sabah akşam Türkiye'ye küfür ediyor, başışlayın jargonumu lütfen. Şimdi bunla mücadele etmek 'tweet' atıp sosyal medyadan 'hayır, öyle değil, böyle yapmadık DEAŞ'a petrol satmadık' değil. Onun için, burada bir gerçekliği ortaya koymak lazım onun için Türkiye'nin, benim oradaki en azından çok lokal olarak Moğolistan perspektifinden baktığım, bizim pozitif gücümüzü ve yüzümüzü orada arttırmamız lazım. Bu da ekonomik ve ticari ve ortaklıklarla sadece mal alıp satma da değil, orada kalıcı ortaklıklar. 60 milyon hayvan var, soğuk kışta 7-8 milyon hayvan telef oluyor. Niye biliyor musunuz? Çünkü ahır hayvancılığı yok, bilmiyorlar bu kültürü. Hayvanın kesiminden, üzerindeki derinin alınmasına onun kimyasallarla korunmasından işlenmesine nihayet pazarlanmasına kadar öyle bir çiftlik politikası ya da entegre et tesisi bunu yapabilirsiniz. 60 milyon hayvan var diyorum, süt ve süt ürünlerinin %74'ünü Çin'den ithal ediyorlar. Moğolistan'da peynircilik yok. Moğolistan'da 2 yıl 2 aydır ben büyük iş adamları heyetini görmedim. Gelmiyor nedense kimse. Orta Asya'ya gelen büyük iş adamları bir de tabii farklı dinamikleri de oldu

Türkiye'nin, farklı gruplar o coğrafyaya ilgi gösteriyordu. Orta Asya'ya ilgi gösteriliyor, Moğolistan'da bir şekilde, yani bunu kabul etmenin hiç bir varlığı yok. Türkmenistan'ı inşa eden bir Türk şirkettir. İnşaat sektörünü, Polimek. %85'ini sadece bir Türk. Moğolistan'da bir tane Türk şirketi yok maalesef. Bir tanesi geldi, her türlü desteği verdik. O da maalesef, Moğol partnerinin biraz iş bilmezliğinden dolayı yürümedi. Ben iş yapmak kolay demiyorum. Hakikaten zor. İş kültürü yok, çok güzel açılıyor yemek sofrası kuruluyor dostluk arkadaşlık bunlar yapılıyor. Ama oturduğunuz zaman iyi partneri bulmazsanız, ya da hakikaten size ilk başta kamuyla bir iş yapmazsanız ya da kar gütmeyen belki de cebinizden, bakın bu çok önemli, bir şeyi yapmazsanız getirisi zor olabiliyor. Ama şu kesin; gönül bağı var Türkiye'ye. Siz bizsiniz diye bakıyorlar, siz burada doğdunuz bu sizin vatanınız diyorlar. Bunu Başbakanı, bakanı söylüyor. Buna bir karşılık verebilmek lazım. Dolayısıyla, böyle önde olduğumuz için Erdenet'in de Tavan Tolgoi'unda hepsinde bir ortaklık arayalım.

Büyük ortaklıklar yapamazsak, alt üstlenici olabiliriz. Mesela, ben o madenlere indiğimde 'Bu Ford'u tanıdım mı Sayın Büyükelçi'm', nedir dedim, 'Ford ama Türkiye'de yapılan Ford' dediler. Bu gurur vesilesidir. Ya da iş makineleri satacaklar, iş makinaları için bir tanesi Türkiye'yle bağlantı kurmaya çalışıyor. Benim işim demek istemiyorum, tabii ki işim, ama 6 gün buradaki organize sanayi bölgesinde o şirketin yetkilisini aradım ki, adam konuştuğundan şaşırıldı. 3. dakikadan sonra 'sizle yemeğe çıkalım' dedi, dedim 'biraz 8,000 km var' dedi ki 'pardon ben sizi buradaki Moğol büyükelçisi sandım' dedi. Yani tam yerine oturmamış. Onun için ilgi göstermemiz lazım ve buna açıklar. Her türlü şey var ve bunu anlatmak lazım.

Şunu da ekleyeyim, Moğolların da eksikleri var. Buradaki Büyükelçiye de söylüyorum, oradaki Moğol dostlarımıza da söylüyorum. Tabii onlar da belki kolayına kaçabiliyorlar. Bir Kore etkisidir gidiyor. Kore etkisini küçümsediğimden değil, *K-Pop* diye bir kültür var bu coğrafyada, karaoke'sinden spor ayakkabısına, çikletinden restoranına ve dizilerine *soap opera*'sına kadar. Bir tane Türk dizisi orada yok. Hâlbuki deyim yerindeyse 'kol kola gezmediğimiz' Sırbistan'da Muhteşem Süleyman kasıp kavuruyor. Şili'de, Köle Isaura'yla büyüdük, orada Türk dizileri ortalığı yıkıyor. Moğolistan'a, Orta Asya'da varken, niye gelmesin. İmkânları çok olan ülkeler değil. İş yok, yöntem de bilmiyorlar. Rusya'dan alıp kaçak çeviriyorlar. Ama bunlar çok önemli, hakikaten. Kültürünüzü ve mevcudiyetinizi arttırmak için bunlar çok önemlidir. Ben sadece şunu söyleyeyim. Türkiye'de yetişen ve dönen daha sonra Türkiye'yle iş yapmayan çocuklar gençler Türk kültüründen kopmuyorlar. Ben sosyal medyada çoğu ile arkadaşım. Kendi aralarında yazıyorlar. Biz Sayın Büyükelçim ile İngiltere'de okusak ve sosyal medyada arkadaş olsak 'Hello, how are you Murat' demez bana. Ama onlar, Türkçe söylüyor. İşte 'hafta sonu Fener'in maçını seyrettin mi' 'Sen onu bırak da Muhteşem Süleyman'ı dizi', böyle Türkçe yazıyorlar. Böyle bir hayranlık böyle

bir gönül bağı devam ediyor. Onun için bunun üstüne kurmak lazım ve iş çevrelerimiz için çok müzahir bir çevredir. Türkiye mezunu çok, Türkçe en çok konuşulan dillerden bir tanesi, bunu belirtmek istiyorum.

Prof. Dr. Konuralp ERCİLASUN
Gazi Üniversitesi Tarih Bölümü

Tarih bölümünden olduğum için tabii sorularım bilmediğim alandan, ekonomiden olacak. Aslında büyük bir kısmına Sencer hoca biraz girdi. Üstelikte de sert olan kısma, madenler kısmına girdi. Yumuşak kısmından da siz bahsettiniz biraz, o benim de aklıma gelmişti hayvancılık kısmı.

Dediniz ki, bu ülke için Çin büyük bir pazardır. Ama bu pazar çok olumlu bir pazar değil sanki Moğolistan'dan açısından. Çünkü Moğolistan sanki büyük bir üretici değil gibi duruyor. Moğolistan Bir hammadde ihracatçısıdır. Dolayısıyla, hammadde ihracatçısı olan bir ülkenin büyük bir pazara açılması aslında oradan gelir etmesi değil de, daha çok, çok düşük parayla zenginliklerini kaybetmesi gibi

oluyor, o şekilde düşünüyorum. Hem Sencer Hoca'nın söylediklerine hem de sizin söylediklerinize katılıyorum. Hem Moğolistan'la olan ilişkilerimiz açısından, ekonomik ilişkiler açısından hem oradaki görünürlüğümüz açısından.

Meseleyi iki yönlü almamız lazım diye düşünüyorum. Bir tanesi bizim orada nasıl görüldüğümüzdür. Türk firmalarının Türk ekonomisinin, ekonomik ilişkilerimizin gelişmesi, bunlar çift taraflıdır. İkinci bir şey olarak, biz Türkiye olarak bence bir de Moğolistan'ın kendisinin doğrudan doğruya ekonomik bağımsızlığı üzerinde yeniden düşünmemiz lazım. İsterse ikili ekonomik ilişkilerimiz ne kadar gelişirse gelişsin bu ayrı bir durumdur. Doğrudan doğruya Moğolistan odaklı düşünmemiz lazım diye düşünüyorum. Çünkü coğrafi konumu bakımından iki dev arasında bir çüce gibidir. Onun için, kendi ekonomisini güçlendirilmesi çok önemli diye düşünüyorum. Türkiye belki bu konularda yardımcı olabilir. İşte ben burada yardımcı olabileceği bir konu olarak hayvancılık diye düşünmüştüm çünkü hayvancılık gelişmemiş diye söylemişsiniz özellikle değinmek istiyordum, siz daha ayrıntısına girdiniz; kombine kurulabilir, şu olabilir dediniz. Hakikaten bunlar bizim TİKA'nın aracı olabileceği işler. Hayvancılığının oranın güçlendirmek bakımından TİKA bu işi gündeme alırsa ki belki bugüne kadar yapmıştır da, daha iyi olabilir. Mesela, ben burada önermeyi düşünüyordum çok uçuk mu kaçır diye düşünüyordum ama *charter* örneğini kendiniz verdiniz. Biz son üç yıldır et fiyatlarıyla boğuşuyoruz ve Avustralya'dan şuradan buradan. Böyle bir charter sebze meyve için geçerli olursa et için de geçerli olabilir çünkü benim en son duyduğuma göre, 4 yıl önceki bilgi bu, Rusya da Çin de Moğol canlı hayvanını veya etini sınırları içine sokmuyorlardı, galiba bir takım sağlık uygulamaları. Aslında onların sokmaması bizim avantajımızaydı. Onu kullanabilseydik o bizim avantajımıza idi.

Ve son olarak Türk Hava Yolları ve bununla bağlantılı turizme değinmek istiyorum. Moğolistan'a Türk Hava Yolları uçana kadar, yani 2012'ye kadar, Moskova'dan Pekin'den ve Seul'den uçuş vardı. Dolayısıyla ilk defa dördüncü bir uçuş gerçekleşti ve ben o dördüncü uçuşun Bişkek'te duraklamasının çok büyük bir stratejik vizyon olarak görmüştüm halbuki bir hatadan kaynaklanıyormuş. O hata olumlu bir hata çünkü ilk defa Orta Asya coğrafyasıyla doğrudan bir Moğolistan arasında bağlantı kurulmuş oluyor. Bişkek-Almatı karayolu ile 3 saat. Taşkent karayolu ile yine çok rahat Bişkek'e gelebilir. Tacikistan'dan da çok rahat. Orası, Moğolistan'ın Orta Asya'yla o hat işleyebilmesini sağlayacak çok önemli bir hat. Bu bir hatadan kaynaklandıysa bu hata da düzeltilmemesi gereken bir hatadır. Bununla bağlantılı olarak turizmin gelişmesi gerekir. Turizmi de bizim Türkiye bağlamında söylüyorum. Burada tahmin ediyorum Türkiye'den kaynaklanan bir problem var. Çünkü aynı şeyi ben Özbekistan'da da gördüm. Özbekistan kapalı bir ülke deniyor. Kapalı bir ülke denen bir ülkede yaz ayarlarında bütün Avrupa Birliği'nin ve bütün Amerika'nın turistleri Taşkent'te Özbeklerden fazla nüfus tutuyor. Ve bizim

tarihi bağlarımız var. Özbekistan'la diyoruz, burada Türk turizm firması Özbekistan turizmini pazarlayan yok. Aynı şey Moğolistan için de geçerlidir. Demek ki bu Moğolistan'dan kaynaklanan bir şey değil. Özbekistan örneğini vermemin sebebi o. Bu bizden kaynaklanan bir şey olması lazım. Dolayısıyla, belki artık bunu hangi kurum üstlenebilir. Gerek Türk Hava Yolları'nın Moğolistan'a yönelik fiyat politikası, fiyatları biraz daha aşağı çekilmesi, gerekse bir takım turizm firmaları ile belki Türk Hava Yolları'nın ortak bir çalışmalar yaparak Türkiye'de Moğolistan'dan turizmi üzerine bir şeyler düşünmesi iyi olur diye düşünüyorum.

Yrd. Doç. Dr. Ceren ERGENÇ

ODTÜ Asya Çalışmaları

Alanım Çin olduğu için aslında biraz da oradan soracağım. Türkiye-Moğolistan ilişkilerinin bölgesel ilişkiler bağlamında önemini soracaktım. Siz zaten Rusya'yla ilgili kısmına biraz değindiniz, bu uçak sonrası yeni dönemde Türkiye-Moğolistan ilişkileri Rusya'yla ilişkileri bölgesel ilişkileri nasıl etkiledi ona değindiniz. O

zaman ben Çin kısmını sorayım. Siz de bahsettiniz OBOR, ‘Bir Kuşak Bir Yol’ projesinden, bu çok büyük bir proje biliyorsunuz, 40 milyar dolarlardan bahsediliyor. Ama içi çok doldurulmamış bir proje daha çok kim ne projeye gelirse alacak. Türkiye’de, yıllardan beri toplantılara katılıyorum, herkes bunun öneminden Türkiye’nin bunun pay almasının gerektiğinden bahsediyor ama bizim açımızdan henüz çok da somut bir proje duymuş değilim. Moğolistan tabii lokasyonu itibari ile bu konuda baya önde anlaşılan. Bahsettiniz üçlü anlaşma spesifik Bozkır Yolu Projesi ile çok daha somut adımlar atmış durumdadır. Bizim Türkiye-Moğolistan İlişkileri bu bağlamında değerlendirebilir miyiz, belki bu şekilde ilişkilenebilir miyiz OBOR bağlamında ki bizim içinde bir faydası olmuş olur.

Prof. Dr. Fırat PURTAŞ

Uluslararası Türk Kültürü Teşkilatı TÜRKSOY & Gazi Üniversitesi

Bizim de Moğolistan’la değişik temaslarımız oldu. Moğolistan’dan sanatçıları birkaç etkinliğimize davet ettik. Geçtiğimiz sene orada Türk Dünyası Müzecilik

Forumu gerçekleştirdik. Ancak bu ilişkileri kurumsallaştırma noktasında belki Moğolistan'ın gözlemci üyeliği belki bir iyi niyet protokolü çerçevesinde Kültür Bakanlığı ile bu temasları daha sistematik hale getirme noktasında doğrusu mesafe kat edemedik. 2012 yılında bu hükümet kurulması sürecinde bir girişimimiz olmuştu, ancak Moğolistan'daki o siyasi kriz bize de olumsuz yansıdı ve bunu gerçekleştiremedik. Ama önümüzdeki süreçte bu konuya ciddi önem veriyoruz ve büyükelçiliğimizin de desteği ile bunu gerçekleştirebiliriz diye düşünüyoruz. Biz bu kurmuş olduğumuz temaslar çerçevesinde şöyle bir algı oluştu bende. Siz de biraz önce bahsettiniz ki, Türkiye'ye ilgi duyuyorlar, Türkiye'yle ilgi gelişmeleri takip ediyorlar bunu daha ziyade Rusya üzerinden yapıyorlar zannediyoruz. Bizim temaslarımız o sonuca ulaştırdı. Ama bir taraftan da Çin'in İç Moğolistan diye bir bölgesi var ve burada da Moğolistan'daki kadar Moğol nüfusu yaşıyor ve hem dil olarak hem kültürel olarak çok da önemli etkiye sahip. Bu İç Moğolistan'ın Moğolistan'ın dünyayı algılamasında dünyayla olan temasında etkisi nedir? Rusya'nın etkisinin farkındayız biz. O en azından TÜRKSOY'la temasında işini görüyoruz biz de ondan istifade ediyoruz ama Çin üzerinden dünyaya çıkış var mı, dünyaya kendisini anlatabiliyor mu bunu merak ediyorum. Bir de bu bahsettiğiniz ASEM zirvesine Türkiye'nin katılmayacağı yönünde, bu eksikliğin giderilmesi noktasında belki TÜRKSOY olarak bir misyon üstlenebiliriz, var mı böyle bir seçenek bunları sormak istemiştım.

Rafet ASLANTAŞ

Anka Enstitüsü Başkanı

Sayın Büyükelçim Moğolistan konusunda temel ve güncel bilgileri aldık çok teşekkür ediyoruz. Dışişlerinde ben de bir devletten emekli olmuş, sizin gibi devlet bürokrasisinde uzun yıllar görev almış, askeri kanatta bir bireyim. Şimdi akademik çalışmalar bağlamında bir düşünce kuruluşunda vazifemizi yerine getirmek istiyoruz. Dışişlerinde hep özlediğimiz bakış açısidir. Realiteyle buluşsun isteriz. Tabi iki diplomatik misyon her zaman dışişlerinin önde gelen dışavurumlarından biridir ama, biraz önce sizin, o özlediğimiz, Dışişleri bakış açısına yönelik konuşmalarınız beni ziyadesiyle mutlu etti. İnşallah bundan sonraki görevlerinizde de daha iyi görevlerde de düşüncelerinizi gerçekleştirme fırsatı bulursunuz, biz de elimizden ne gelirse sizin gibi değerli büyükelçilerimizi desteklemek isteriz. Moğolistan 17. büyük ülke, 3 milyon nüfus fakat arada kalmış, teknoloji bağlamında kendini ispat edememiş bir yandan psiko-sosyal açıdan irdelendiğinde Cengiz Han'ın torunlarının getirdiği genetik kodlar, gururlu, dik, mağrur bir duruş. Bir yandan da gelişmemişliğin yarattığı bir özgüven eksikliği çelişkili dünyanın bir ülkesidir. Bölge önemli bir bölgedir. Askeri ve siyasi doktrinlerin öncelik aldığı bölgede, sizin anlattıklarınızdan yola çıkarak yeni bir İsviçre modeli geliştirmek istendiğini gördük. Bu da, ileride hatta yakın gelecekte değerli bir çıkış noktası olma fırsatı yaratacağını gösteriyor. Üzerindeki 'Kore sendromunu' attığı taktirde, biraz önce Sencer Hoca'm, Sayın

Yönetim Kurulu Başkanımız, sağ olsun bize ışık tutar ve Konuralp Hoca'nın katkıları ne doğrultadaysa bakış açısı, bizim de o doğrultuda. Hem milli menfaatlerimiz açısından bakmakta fayda olduğunu düşünüyorum ben. Tabii ki dünya dengeleri vardır ama tıpkı Afrika'da olduğu gibi tıpkı Orta Doğu'da olduğu gibi başka bir takım konsorsiyumlar oluşumlar hareketler adına değil, öncelikle milli menfaatlerimiz adına var olursak ve bunu gerçekleştirmek için iş dünyasıyla, siyasi dünyayla, askeri dünyayla bir bileşke oluşturabilirsek burada çok daha farklı güzel şeyleri konuşuyor oluruz.

100'den fazla anlaşma var dediniz, ağırlık dediniz askeri ve eğitim. Bu tabii güzel

bir şey ama biz her zaman bunun ekonomiyle taçlandırılmasını arzu ederiz. Bir ülkeye girecekseniz, evet bir rezidans büyükelçilikle girersiniz. İçinde istihbarat teşkilatı personeliniz olur, silahlı kuvvetler personeli olur, ateşeler olur ve her şeyi ile dördörtlük bir gücü yansıtırsınız orada ve büyük olduğunuzu, kurucu unsur olduğunuzu ifade etmek istersiniz. Kişisel olarak bunda yeterli olduğumuzu hepimiz biliyoruz. Dışişleri'nin çok büyük bir altyapısı var. Ama kurumsal olarak da bunu kısa, orta, uzun vadeli planlara desteklenmesi her zaman sizi güçlendirir. Öyle değil mi, hep bunu yaşadık. Ve yeknesaklık isteriz. Sizin emrinizdeki sizin nezaretinizdeki çalışan tüm personel sizin yeknesak davranmasını isteriz. İşte budur kurumsal gücü oluşturan, hepimiz yaşadık gördük bunu. Şimdi ben sözü daha fazla uzatmak istemiyorum ama bundan sonra da teması da devam ettirmek istiyorum. İnşallah sizi makalelerimizle de, çalışmalarımızla da destekleriz. Asya Altyapı Yatırım Bankası gündemde olan bir konudur. Kurucu üye olarak içindeyiz ama içinde İngiltere de var ve bizden fazla bir katkıyla girmiş durumda öyle görünüyor. Biz 2 milyar bir bütçeyle girdik yanılmıyorsam, 2 milyardan biraz daha fazla, Batı'nın ekonomik ve sömüren düzenine karşı bir denge mi oluşturmak istiyor bu kuruluş yoksa dünya ekonomisi tıkanıp bir çıkış mı arıyor. Biz bu fırsatı nasıl lehimize çeviririz. Moğolistan üzerinden değil de sadece o bölgede gelişmelere hâkim olduğumuzu düşünüyorum. Şangay İşbirliği Örgütü olabilir, diğer tüm oluşumlarla ilgili baktığınızda Asya Altyapı Yatırım Bankası nedir, ne olacaktır açıklarsanız çok sevinirim. Teşekkür ederim.

Doç. Dr. Tümen SOMONCUOĞLU
Gazi Üniversitesi

Büyükelçimize verdiği bilgiden dolayı teşekkür ediyorum. Komşu olsun olmasın, bütün ülkelerin birbirleri ile ilişkilerinin geliştirmesi, barış olması, dostluk olması, askeri, eğitim, o Türk ilişkilerin gelişmesi olumludur. Fakat ben bunun dışında somut olarak projeden bahsetmeyeceğim, kısa vadeli değil ama orta ve uzun vadede Moğolistan'ın nasıl bir çizgide olmasını biz istiyoruz. Moğolistan'ın bölgede nasıl bir politika izlemesi Türk milli menfaatleri açısından arzu edilen bir konum olur. Bizim bu bütün yaptığımız faaliyetlerden arzu ettiğimiz netice nedir? Salt ilişkilerin geliştirme dışında öyle bir amacımız var mıdır?

Murat KARAGÖZ
Ulanbator Büyükelçisi

Tekrar tekrar değerli hocalarımıza, akademisyenlerimize, uzmanlarımıza çok teşekkür ediyorum. Hakikaten benim için de ufuk açıcı oldu. AVİM'e de çok teşekkür ediyorum böyle bir şeye ev sahipliği yaptığı için. Yöneltilen soru sırasına göre uygun görürseniz bazı şeyleri paylaşmak istiyorum. Çin büyük bir

pazar dediniz, hammadde ihracatçısı dediniz. Bunlar doğru fakat o ülkeye yapılabilecek bir şey ciddi bir katma değer getirir. Hayvancılık projeleriyle kastım buydu. Haklısınız, Çin o ülkenin hammaddelerini alabiliyor fakat Moğolistan bir *'made in Mongolia'* oluşturma hevesinde arzusunda ve haklı arayışındadır. Yani bir markalaşma sürecindedir. Dolayısıyla, bunu yaparken de belli özellikleri var. Getirebileceği katma değerler var bunları da yapmak istiyor. Kaşmir konusunda dünyanın en kaliteli üreticisi yani bunu yapmak istiyor. Dediğim gibi, 60 milyon baş hayvan bunun yarısını küçükbaş olduğunu düşünün, keçilerden ne elde edebiliriz? Sadece bu da değil. Tibet öküzü dediğimiz 'yak' ya da diğer hayvanlar, bunların hepsi bu coğrafyada var ve hepsi bunları kullanmak istiyor. Dolayısıyla, benim hayalim de olan, belki ütöpik bulabilirsiniz ama bana göre de değil, Türkiye nerelere ulaşıyor. Afrika'nın en ücra köşesine gidiyor. Doğu Asya'ya bir şekilde gidiyor. Buralarda artık bir gönül bağı bir basamak olarak da teşvik edilebilir. Özellikle imalat sektöründe, dericilik de biz buraya girebiliriz. Bu sözünü ettiğim imkân ve yeteneklerin hepsine sahibiz. Kastettiğim budur. Et diyoruz, bakın eti lezzetsiz yediğimizi söylüyorum gastronomi sektöründe girebiliriz. Kapsamlı baktığımızda bu olabilir ve buna ilgi duyuyorlar. O ülkede sadece Moğol tüketiliyor diye bakmayın. Japon, Fransız, İtalyan restoranları var. Hepsi bu ülkedekiler, hepsini yiyorlar ve bunlara da harcayacak paraları var. Gelip görürseniz, Moğolistan ucuz bir ülke değil, maalesef. Bir kafeterya, bir restorana gittiğinizde Avrupa standartlarında hesap ödüyorsunuz. Bunu bir tüketim sağlayabiliyor. Zaten en düşük ülke gelir grubundan da bir üste çıktılar, son 3 yıldır üst üste 4 bin dolar kişi başına yakaladılar ve orta gelirin en altına girdiler. Bunu Dünya Bankası da tescil etti. Dediğimize katılıyorum fakat böyle şeyler de yapılabilir. Moğolistan öyle gelmişse, deyim yerindeyse 'kavruk kalmış' öyle de gider değil. Farklı bir potansiyeli var. Gelirseniz, göreceksiniz. Görünürlüğümüz artması, tabiatıyla bütün bu konuştuklarımız zaten onunla daha da artmalı hatta ve Türkiye bu yarışa bir adım önde başlıyor. Türkiye hem batılı gözüküyor hem bir mucize yaratmış, ekonomisindeki performansla bilhassa son 10-15 yılda, bölgesindeki gücüyle, yumuşak gücüyle, yarattığı katma değerle ve iş çevreleriyle böyle görünmekle birlikte sömürgeci gözüküyor. İşte bu kaynak milliyetçiliği dediğimde Kanada'da, Hollanda'da, İngiltere'de bunlara hep böyle bir duraksama var. Evet, yatırıma geliyorlar ama sayın hocam buna çok iyi değindi, 'işte' deyip bir parça bir duraksama. Türkiye'ye öyle bakılmıyor. Onun bir paydaşı, gönül bağı. Bu çok büyük bir avantaj. Bu zemini kullanabilmemiz lazım. TİKA zaten bir marka değerimiz. Açtığı en erken ofislerden bir tanesi. TİKA'yla çok sıkı bir eşgüdüm içinde oluyoruz olmaya da gayret gösteriyoruz. Nilüfer hanım bunun şahididir. Ben sadece arazideki arkadaşlarımla değil Ankara'yla da çok sık temas halindeyim çünkü bir katma değer ve ciddi bir katma değer. Çünkü yardım alan bir ülke, dolayısıyla bu ajansların burada prestijleri yüksek. JICA, KOICA iyi yerlerde GİZ var, o da iyi yerlerde. USAID çekildi ve TİKA var ve hakikaten prestiji büyük ama oradaki sıkıntımız da

kendileri de zaten biliyor daha eşgüdüm içinde olmalıyız ve biz ne yapmak istediğimiz değil Moğol halkı ne istiyor neye ihtiyacı var onları yöneltmemiz lazım. Sağlıklı, eğitimi, farklı yaşam alanlarıydı, sosyalleşmeydi, meslek hizmetleri kazandırmakta onlar üzerine yapmamız gerekiyor. Bunları da yapmaya da özen gösteriyoruz. Hayvancılık dediniz, TİKA'nın böyle projeleri var. Tarım Hayvancılık Bakanlığı'ndan bir heyet getiriliyor Ankara'da brifing veriliyor, Kalkınma Bakanlığı'na götürülüyor, Urfa'da sera gezdiriliyor, Antalya'da botanik gezdiriliyor, dönüyor öyle kalıyor. Ama biz, tik atıyoruz şuraya ağırladık. Kast ettiğim buydu. Süreklilik olabilmesi bakımından takip mekanizmalarını birlikte geliştirmeliyiz.

Mesela, Karakurum dediğimiz yer bizim Türk tarihinin olduğu yer bir kavşaktır. Çok ciddi trafik kazalar oluyor. Travmatik şeyler oluyor. Röntgen makineleri yok mesela, ya da acil müdahale yapamıyorlar. Bu konuda eğitim verilebilir. Ben gittim, oraları gezdim uzmanlarıyla, sonra Türkiye'den bir uzman ekip istedik, onlar gezdi. Söylemek istediğim kalıcı olması. Bir şeyi bir yaptım, hayvancılıkta bunu yaptım, eğitimde bunu yaptım, kreş açtım yuva da açtım, bu değil benim söylemek istediğim. Belki yanlış düşünüyorum, bilmiyorum. Herkes buna katılmak zorunda değil. THY ve turizm hakkında sabaha kadar konuşabiliriz. Çok uzun yıllar üniversite hayatımda turizme çaba gösterdim,

Moğolistan'dayken makale de yazdım. Burada ki Daily Sabah'ta çıktı, Moğolistan'daki gazetelerde de çıktı. Türk turizmcilerinin gezgincilerin niçin Moğolistan'a gelmeleri gerektiğini ve neler sunduğunu ilişkin bir şeyler yaptım. Ama bunu demekle birlikte topyekun bir stratejiyle oraya bakmamız lazım, yani bir 'fam trip' dediğimiz bir inceleme gezisi. İstanbul'a her gittiğimde yine aynı şekilde TÜRSAB Başkanına mutlaka uğrarım. Ama turizmcilerimiz oraya ilgi duyması lazım. Duyuyorlar ilgi, bir iki orta sınıf, en büyükler değil ama ajanslar ilgi duyuyorlar gezginlerimiz var oraları görmek isteyen, onları da daha da arttırmalıyız.

THY konusuna geri dönecek olursak, Kırgızistan'dan haftada 21-22 sefer var. Dolayısıyla, Moğolistan'ın bu seferine muhtaç değiller. Moğolistan'da binen insan huzurlu bir şekilde derli toplu bir bineyim tercihen iri gövdeli bir uçak olsun, param da var business'ımda business, servisim de servisim olsun. Çok büyük paralar da vermeyeyim ve 10 saat yerine de 6,5 saatte gideyim istiyor, haklı olarak. Bişkek bir işkenceye dönüşebiliyor. Aralarındaki şey bakımından bakarsanız da, 160 kişilik uçaklarda 7-8 kişi arada ya yolculuk yapıyor ya yapmıyor. Başka kanalları kullanıyorlar. Mutlaka Rusya üzerinden gitmeyi tercih ediyorlar. Dediğimize katılıyorum, o bağı zaten kopmuyor. Kendilerini Kuzey Doğu Asya ülkesiyiz diyorlar ama Orta Asya'yla yakınlıklarını koruyorlar ama değişik nüanslarla bunu koyuyorlar. Kırgızistan'a demokratikleşme bakımından ayrı bir yakınlık duyuyorlar. Ülke nüfusu içinde Kazak'lar vardır. Diğerlerine bir parça daha mesafeliler. Demokratikleşme, temel insan hak ve özgürlüklerine saygı ve serbest piyasa ekonomisi bakımından 'fikirdaş ve like-minded' ülkelerle bunu kurdurmayı sürdürmeyi şey yapıyorlar. Dediğiniz gibi öyle çok da fazla işlemiyor Bişkek o anlamda. Onun için turizmin gelişmesine tamamen katılıyorum ve destek olmamız lazım diye düşünüyorum. Fiyatlar düşmeli, ben zaten bu iri gövdeliye bir şekilde geçilebilirse Moğolistan çok kazanacak. Halihazırda yakıt ikmâlini Bişkek'te yaptığı için kazanan Kırgız makamları oluyor. Tüm bunu Moğollara anlatmaya çalışıyoruz. *Crew personel* Kırgızistan'da konaklıyor, halbuki gelecek orada yatacak. Daha fazla turist gelecek, iri gövdeli olacak. Demin de sizlerle paylaştığım gibi, uçak daha konforlu olacaktır. Küçük uçakla konforlu seyahat etmiyorsunuz. O servisleriniz gözüküyor. THY 4 yıldır dünyanın en iyi havayolu şirketlerinden bir tanesidir. Ortalama yaşı 6 olan 2 Airbus'ı var. Boeing'i de var çok zengin ve dünyanın her tarafına uçuyor. Buenos Aires'e, Asmara'ya ve Afrika'ya da uçuşları var, dolayısıyla oralara gelebilir. Japonya'ya günde üç sefer yapıyor. İki Tokyo bir Osaka.

Öyle, Boeing 737 800 veya 737 900 uçuyor. Koyamıyorlar çünkü. Tek koridor ve bunlar 160 kişilik. Bunun da sebebi o imzalanan MOU'da haftada 500 yolcu taşınabilir diye bir şart konmuş. Moğolistan onu milli çıkarları için yapıyor. Kendi havayolu şirketi batmasın diye ve Türk Hava Yolları girince orayı tekeline

alır ve MIAT zorlanır diye. Biz onun böyle olmayacağını anlatmaya çalışıyoruz ama özellikle yine Rus krizinden dolayı Gürcistan örneğini verip Türk Hava Yolları oraya girdi, girdiği yeri menfaat kapısı yaptı, milli havayolları çöktü, Moğolistan böyle olmasın diye şimdi bir karşı propaganda başladı. O da ciddi bir şey. Türk-Moğol ilişkileri Rusya boyutuna değindiniz aslında uzun süre de değişebilir özellikle bu uçak düşmesinden sonra iki kat çabalarımızı arttırdık. Ana akım medyada, sosyal medyada şahsım, Büyükelçiliğimiz, Türk hükümeti, Sayın Cumhurbaşkanımız, Başbakanımız hepsi dahil ve farklı konularla da ilintilendirmek söz konusudur.

Türkiye güvenli bir ülke değil gibi, yürütülen propagandayla şimdi ciddi bir şekilde mücadele etmek durumundayız. Bu propaganda bu coğrafyayı daha da etkiledi. Bu konuda eşit mesafeli bir duruş sergilediler. Hükümet olarak resmi bir açıklama yapmadılar, sessiz kaldılar, kapalı kapılar ardında görüşmelerimiz oldu. “Sayın Büyükelçim, evet Rusya’yla yıllardır yakın yaşıyoruz, sınırdaşız,

ama Türkiye de bizim üçüncü komşumuz”. Böyle tarif ediyorlar. “Onun için bizim en büyük arzumuz sizin barışmanız ve o eski döneme dönmek” diye tarif ediyorlar.

Çin’e değerli hocam haklı olarak değindi. Hakikaten ‘Bir Kuşak Bir Yol’ çok önemlidir. Burada bizi ne ilgilendiriyor, burada bizi orta koridor ilgilendiriyor. ‘Orta koridor’ ile kastım Türkiye, Azerbaycan oradan Hazar, Hazar geçişi olduktan sonra Özbekistan, Kazakistan ve Orta Asya cumhuriyetlerini ‘*cross-cut*’ yapan bir proje ve onun bir boyutunu Moğolistan’a bağlayabilmektir. Ama birkaç sebepten dolayı Moğolistan’da o arzu ettiğimiz ilgiyi uyandırabilmiş değiliz. Bir, bu projenin nereye gideceği belli değildir, bu bir anlamda Asya Avrasya Kalkınma Bankası sorusuna da yanıt teşkil edebiliyor. Dolayısıyla bu projede bir haritaya bakıyorsunuz başınız dönüyor, her taraftan oklar var. Rusya iki yerden geçiyor, deniz yolu, deniz ipek yolu var, Afganistan Hindistan’a uzanan boyutları var ve dolayısıyla çok netleşmiş değildir. Belki bilerek, belki zamana bırakarak Çin bunu böyle yapıyor. Muğlak bırakmak kasıtlı bir politika da olabilir. Asya Altyapı Kalkınma Bankası da bana göre bu amaçla, yani bir alternatif oluşturmaktan ziyade, demin söyledi Sayın Hocam, 40 milyarlık büyük altyapı, ulaştırma iletişim projelerine zemin teşkil etmek için ve bütün bunlarda da, bana sorarsanız, Çin’in önceliklerini de hedef almak ona göre bir stratejik geliştirmek için buna yapılıyor. Amerika buna sıcak bakmadı, bir mesafeli yaklaştı, sizin de dediğiniz gibi İngiltere buna girdi. AB ülkelerinden bazıları mesafeli yaklaştı. Bazıları girdi Türkiye de, Moğolistan da bunun bir parçası, kurucu üyelerinden bir tanesi bu vesileyle ona da bir yanıt vermiş oldum.

İsviçre modeli dediniz, kendileri de öyle tanımlıyor. İsviçre bir parça ütöpik belki ama Türkmenistan’a yaklaşmaya çalışıyorlar yani daimi tarafsız o coğrafyada Türkmenistan var biliyorsunuz. Daimi tarafsız olabilirsiniz, dünyada birçok örnek var, ama bunu BM’ye tescil etme arayışındalar, ne getirir ne götürür onu da hala çok ben anlayamadım ama kendilerinin de anlayabildiğini çok sanmıyorum ama 95’te Türkmenistan’ın yaptığı bu yöntemi, değim yerindeyse, bir izdüşüm gibi kabul ediyorlar. Aynı yöntemi yapmaya çalışıyorlar belki önümüzdeki aylarda bu karar tasarısı oylanabilir.

Batı’ya olan angajmanlarını dünya barış ve güvenliğine olan katkılarını ikinci plana itmediği müddetçe belki destekleyebiliriz. Burada da şunu söyleyeyim, dünya nüfusuna ters orantılı bir biçimde güvenlik ve barışı koruma, destekleme harekâtı en fazla destek veren ülkelerin başında Moğolistan geliyor. Afganistan’da, Sudan’da oralarda Eritre’de Etiyopya’da bütün bu zorlu coğrafyalara askerleri var ve bu rotasyonları sık sık yapıyor. Onun dışında dediğiniz devletle ilgili bakış açısı tamamen altına imzamı atıyorum. Zaten aynı noktada olmamız lazım, tek bir bakış açısıyla bunları yapmamız lazım. Kurumsal taassuptan kaçınmamız lazım, ben bunu hep söylüyorum oradaki

arazideki bütün arkadaşlarıma, TİKA'ya da, Yurt Dışı Türkler Akraba Topluluklarına, THY'ye, Büyükelçiliğe de, böyle bir şey yok, tek ülke var tek bayrak var o da Türkiye Cumhuriyeti'dir.

Orta-uzun vadede nasıl politika izlemeli bence angajman politikası izlemeli ve bu coğrafyaları biraz daha yakından tanımaya gayret göstermeliyiz. Bu da, hepimizin bildiği gibi, diplomasinin bütün boyutlarıyla olacak bir şey. Üst düzey ziyaretlere orayı sık tutmalıyız, kurumsallaştırmalıyız. İstişarelerimiz, karma ekonomik komisyonları emniyet ve istihbarat kurumları arasındaki bu ilişkiler ve o ülkenin de algılayışını anlamalıyız. Benim maalesef çok üzüldüğüm şu oluyor; 'ne kadar güzel bir ülke Moğolistan, ne kadar nüfusu?, 3 milyon, küçükmüş'. Burada bitiyor sohbetimiz. Demin dediğim gibi '3 milyon, ne alırsız ne satırsız', öyle bakmamak lazım, öyle bakmayan ülkeler kazanıyor ve prestij sahibi oluyor.

Güney Kore, evet, yerle yeksan ama bugün bambaşka bir yerde. Bütün yakın coğrafyasına ilgi duyuyor, geliştiriyor. Kore'nin yaptığı katma değer, bana sorarsanız, Türkiye'den fazla değil ama oradalar. Evet coğrafya avantajı var, evet Moğol vatandaşları 30,000 bunları anlıyorum ama burada da 3,000 Moğol var. 900 tane öğrenci var, askeri ateşelik açtık, her yıl anlaşmalarımız var. Askeri, hibe, yardım vesaire, bunları yapıyoruz.

Eğitim alanında da aktifiz. Bunları artık kuvveden fiile geçirebilmek lazım. İş çevrelerimizi de buna mobilize etmek lazım, diye düşünüyorum. ASEM zirvesi, çok önemlidir. Olmamasının sebebini şu şekilde anlatabilirim. Asya boyutunda bir sıkıntı yok, bunun koordinasyon ülkelerinden bir tanesi Moğolistan'dı. Ben gittim geçen yıl bu temasları yaptım, 'bir sıkıntı yok efendim, Avrupa'ya biraz bakın.' dediler. Avrupa'da tahmin edebileceğiniz gibi, bazı ülkeler sıkıntı yaratıyor. AB sürecinde, başta Kıbrıs olmak üzere bunlarda mesafe kat eder ve bunu çözersek belki bahar aylarında bizde hızla hem önce üye olup arkadan da zirveye katılabiliriz ama bana her zaman soruyorlar, Sayın Cumhurbaşkanı mı gelecek, Sayın Başbakan mı gelecek, ben de "biz yokuz" diyorum ama çok da mutlu değilim bunu demekten.

Nilüfer KAMER

TİKA, Orta Asya ve Kafkaslar Daire Başkanlığı

Cumhurbaşkanımız başbakan sıfatıyla gelmişti malumunuz sizden hemen önce Sayın Büyükelçimiz Mustafa Sarnıç'ın eşliğinde resmi bir ziyareti olmuştu. O dönemde, biz de yaşadık o heyette vardı, ve çok olağanüstü bir karşılama töreniydi o gerçekten o parlamentonun önündeki karşılama tutun da, sizin malumunuz ben hocalarımızdan da belki bir şey olur, diye izlenimlerimi de

katarak söylüyorum, ben bu kadar olağanüstü bir tören gerçekten bizim ülkemizde bile görmüş değilim. 3 milyonluk nüfuslu bir ülkede bizim Başbakanımıza göstermiş oldukları ilgiyi hakikaten kurallar bütünü gibi bir şeydir. En ufak bir şey bile sarkmadı.

Sayın Cumhurbaşkanımız, o dönemde Başbakan sıfatıyla bir iki TİKA projesini açtı, resmi temasları oldu uzun zamandır da gitmemişti sanırım en son Bilge Karayolunun temel atma töreni ve açılışı için gitmişlerdi ondan sonraki ilk ziyareti oldu. Büyük ses getirdiğini gördük biz esasında heyette yer alan küçük memurlar Başbakanımızın talimatıyla yapılmış bir yol olduğunu tabeladan gördük. Bunu sadece paylaşmak istedim.

Alev KILIÇ
E. Büyükelçi
AVİM Başkanı

Değerli akademisyenler, değerli katılımcılar hepinize geldiğiniz için çok teşekkür ediyorum. Benim kişisel kanaatim geldiğiniz değdiği yönündedir. Benim bu toplantıda öğrendiklerim paha biçilmez. Bir büyükelçinin 3 yıllık bir Moğolistan deneyiminin özümsemiş birikimi her zaman her yerde kolay kolay bulunabilecek bir durum değildir. Çok değerli bilgiler edindik. Moğolistan'a olan ilgim Sayın Büyükelçi'min anlatılarıyla daha da arttı. AVİM olarak Avrasya coğrafyasında Moğolistan'a Moğolların kendileri için öngördükleri nevi şahsına münhasır konumuna yakışır bir şekilde yaklaşmanın yerinde olacağı kanaatine vardım.

Sayın Büyükelçi Murat Karagöz'e buraya geldikleri, kıymetli vakitlerini ayırdıkları ve bu deneyimlerini bizlerle paylaştıkları için tekrar teşekkür ediyorum. Hepinize de katılımınız için çok teşekkür ediyorum. Bir başka AVİM toplantısında tekrar bir arada olmak dileğiyle.

AVİM Konferans Kitapları

- **Regional Integrated Transport Corridors Project.** Sayı: 1, Ankara, 2 Mayıs 2013. (İngilizce)
- **A General Look at Asia and Turkey's Priorities: Prospects and Priorities of Turkey in Asia.** Sayı: 2, Ankara 11 Haziran 2013. (İngilizce)
- **Turkey in the Troika of G-20, Preparing to Assume the Chair in 2015.** Sayı: 3, Ankara 14 Kasım 2013. (İngilizce)
- **Avrasya Perspektifleri: Kazakistan ve Türkiye'den Bakış.** Sayı: 4, Ankara 25 Şubat 2014.
- **Caucasus and Azerbaijan.** Sayı: 5, İstanbul 27 Mart 2014. (İngilizce)
- **South East Europe, The Balkans: Prospects for the Region.** Sayı: 6, Ankara 31 Mart 2014. (İngilizce)
- **Turkish-Armenian Dialogue.** Sayı: 7, Ankara 26 Nisan 2014. (İngilizce)
- **Turkey's and Taiwan's Outlook on Eurasia-Pacific.** Sayı: 8, Ankara 7 Mayıs 2014. (İngilizce)
- **Turkey-Iran: Regional Cooperation in an Evolving Eurasian Geography with a Focus on the Caucasus and Central Asia.** Sayı: 9, Ankara 28 Mayıs 2014. (İngilizce)
- **The Armenian-Azerbaijani Nagorno-Karabakh Conflict: A Threat to Regional Peace, Security and Neighborly Relations.** Sayı: 10, Ankara 21 Kasım 2014. (İngilizce)
- **Regional Cooperation Possibilities and Prospects for the Future in the Caucasus.** Sayı: 11, Ankara 9 Aralık 2014. (İngilizce)
- **The 'Sociological Turn' of Taiwan-China Relations.** Sayı: 12, Ankara 30 Aralık 2014. (İngilizce)
- **28 Ocak AİHM Perinçek-İsviçre Duruşmasının Işığında Türk-Ermeni Sorunu.** Sayı: 13, Ankara 3 Şubat 2015.
- **Turkic Council and Cooperation in Eurasia in the Light of Developments Across the Region.** Sayı: 14, Ankara 24 Şubat 2015. (İngilizce)
- **Prospects for Turkish-Armenian Relations.** Sayı: 15, Ankara 30 Nisan 2015. (İngilizce)
- **Policy of Mass Killings in the Early 20th Century in Colonial Africa: The Case of Genocide in Namibia and the Lessons Learned.** Sayı: 16, Ankara 16 Aralık 2015. (İngilizce)
- **Security and Stability Concerns in the South Caucasus.** Sayı: 17, Ankara Mayıs 2015. (İngilizce)
- **Projections for the Future of Turkish-Armenian Relations.** Sayı: 18, Ankara 16 Aralık 2015. (İngilizce)

